Les ciutats del músic

ONTINYENT - VALÈNCIA- MADRID - PARÍS - LONDRES

2016 any Gomis

225 anys del naixement de Josep Melcior Gomis

ORGANITZA:
Excma. Diputació de València
Ajuntament d'Ontinyent

COL·LABORA:
Fundació Campus Ontinyent
Fundación Aguas de Valencia
Associació Cultural La Nostra Terra

COMISSARI:
Ignasi Gironés Sarrió

COMISSIÓ ORGANITZADORA:
Santiago Sanchis, Miquel Àngel Murcia i Cambra, Manolo Requena Collado, Alfred Bernabeu Sanchis, Jose Luis García, Jaime Bernabeu i Jesús Bordera

TEXTOS:
Miquel Àngel Murcia i Cambra, Alfred Bernabeu Sanchis, Manolo Requena Collado, Mónica Espí Pastor, Rafa Ferrero Terol, Luz Ortiz García-Bustelo, Consol Rico, Rafael Gisbert, Germán Ramírez Aledón i Pablo Márquez Caraballo

REVISIÓ I TRADUCCIÓ DE TEXTOS:
Manolo Requena Collado i Alfred Bernabeu Sanchis

EDITA:
TXTO Editorial. Jesús Bordera - Ontinyent

IMPRIME:
Excma. Diputación de València

ISBN: 978-84-944147-8-7

Dipòsit Legal: V-2160-2016

ENTITATS COL·LABORADORES:
Ajuntament de València, Museu de la Catedral de València, Arxiu de la Catedral de València, Arxiu Municipal d'Ontinyent, Real Conservatorio Superior de Música de Madrid, Conservatori Professional de Música de València, Museo del Romanticismo, Universitat Politècnica de València, Institut Universitari de Restauració del Patrimoni de la UPV, Societat de Festers del Santíssim Crist de l'Agonia d'Ontinyent, Fundación del Santo Hospital de la Beneficiencia de Ontinyent, Centre Públic d'Educació de Persones Adultes Sant Carles d'Ontinyent, Col·lecció Rafa Ferrero Terol, Col·lecció Guerola-Blay, Col·lecció Serna-Tortosa, Col·lecció Paco Ferrero, Museu Parroquial de Montesa, Col·lecció particular d'Ontinyent, Colecció particular de Biar, Teatro de La Zarzuela de Madrid, Instituto Complutense de Ciencias Musicales, Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial, Sastrería Cornejo.

AGRAÏMENTS:
Vicent Guerola Blay, Jaime Sancho, Ximo Poquet, Vicent Pons, Joan Carles Gomis, Rosa Lapiedra, Xavier Mollà, Elena Magallanes, Joan Gavara, Isabel Aracil, Luis Perdigón, José Luis Torró, Toni Colomina, José Luis Regidor, Toni Revert, Fracisco Galiana Gisbert, Tomás Garrido i Sergio Pomar.

gomis

UNA CIUTAT. **UN MÚSIC.**

Organitza:

DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA
Colze a colze amb els Ajuntaments

Ajuntament Ontinyent

Col·labora:

FUNDACIÓ CAMPUS ONTINYENT

fundación aguas de valencia

La Nostra Terra

Vicente Tortosa Calabuig (Ontinyent, 1829 - 1902)

Plaça Major d'Ontinyent

1850, oli sobre llenç, 51 x 42 cm

Col·lecció Serna-Tortosa, Ontinyent

Un músic per descobrir

La música forma part ineludible de la vida quotidiana d'Ontinyent. La ciutat no s'entén sense les seues melodioses festes, amb eixes commovedores músiques que de la mateixa manera anuncien l'arribada d'un exèrcit cristià que descriuen el degoteig de l'aigua en un llogaret musulmà a l'antiga Vila. Cada moment transcendental per a la ciutat, cada celebració té la seua música, la seua composició amb què ser homenatjada o recordada. És com si la ciutat visquera en un diapasó permanent, del qual només se n'ix quan apareix la genialitat. I tal vegada fou en eixe punt de desconcert quan sorgí un músic diferent, un autor que havia d'establir una diferència amb allò que es coneixia fins a eixe moment. Naturalment, producte d'eixe fet diferencial que per a Ontinyent és la música, nasqué fa ara 225 anys Josep Melcior Gomis, de la vida del qual altres estudiosos de segur que podran aportar majors coneixements i per això no dedicaré estes línies a repetir allò que altres coneixen millor.

Però com Alcalde d'Ontinyent i President de la Diputació de València, una institució quasi coetània al nostre Gomis, sí que vull aprofitar este espai per reconéixer l'encert de dedicar un any a recuperar i honorar la figura d'un músic que, més enllà del seu llegat artístic, representa tot un exemple d'honestedat intel·lectual fins al punt d'haver posat els seus ideals de llibertat i equitat per davant de qualsevol altra consideració, en uns moments tan convulsos com foren les primeres dècades del segle XIX a Espanya i a Europa.

Ontinyent, i si se m'apura la cultura i la música en el sentit més ample, estaven en deute amb Melcior Gomis i el seu llegat musical i, insistisc, moral. L'*Any Gomis*, del qual forma part l'exposició d'este catàleg, ha estat un primer pas per intentar recuperar i mostrar la figura de Gomis. En nom de la ciutat d'Ontinyent he d'agrair, com no, la implicació de totes les persones i entitats que han fet possible "l'Any Gomis: una ciutat, un músic" i a tots els convide a continuar redescobrint el llegat d'un músic distint i avançat al seu temps.

Un músico por descubrir

La música forma parte ineludible de la vida cotidiana de Ontinyent. La ciudad no se entiende sin sus melodiosas fiestas, con esas conmovedoras músicas que del mismo modo anuncian la llegada de un ejército cristiano que describen el goteo del agua en una aldea musulmana a la antigua Villa. Cada momento trascendental para la ciudad, cada celebración tiene su música, su composición con que ser homenajeada o recordada. Es como si la ciudad viviera en un diapasón permanente, del cual sólo se sale cuando aparece la genialidad. Y tal vez fue en ese punto de desconcierto cuando surgió un músico diferente, un autor que tenía que establecer una diferencia con aquello que se conocía hasta ese momento. Naturalmente, producto de ese hecho diferencial que para Ontinyent es la música, nació hace ahora 225 años José Melchor Gomis, de la vida del cual otros estudiosos seguro que podrán aportar mayores conocimientos y por eso no dedicaré estas líneas a repetir aquello que otros conocen mejor.

Pero como Alcalde de Ontinyent y Presidente de la Diputación de Valencia, una institución casi coetánea a nuestro Gomis, sí que quiero aprovechar este espacio para reconocer el acierto de dedicar un año a recuperar y honorar la figura de un músico que, más allá de su legado artístico, representa todo un ejemplo de honestidad intelectual hasta el punto de haber puesto sus ideales de libertad y equidad por delante de cualquier otra consideración, en unos momentos tan convulsos como fueron las primeras décadas del siglo XIX en España y en Europa.

Ontinyent, y si se me apura la cultura y la música en el sentido más amplio, estaban en deuda con Melchor Gomis y su legado musical y, insisto, moral. El *Año Gomis*, del cual forma parte la exposición de este catálogo, ha sido un primer paso para intentar recuperar y mostrar la figura de Gomis. En nombre de la ciudad de Ontinyent tengo que agradecer, como no, la implicación de todas las personas y entidades que han hecho posible "l'Any Gomis: una ciutat, un músic" y a todos los invito a continuar redescubriendo el legado de un músico distinto y avanzado a su tiempo.

Jorge Rodríguez Gramage
Alcalde de la Ciutat d'Ontinyent
President de la Excma. Diputació de València

La iniciativa impulsada per l'Ajuntament d'Ontinyent, en declarar 2016 com *l'Any Gomis*, suposa un projecte pioner i ambiciós per dur endavant el propòsit de fer conéixer la figura del compositor nascut a aquesta ciutat en l'any 1791. Aquesta acció no sols cerca posar en valor les referències biogràfiques i musicals de Gomis, sinó que fa justícia a una desmerescuda desconsideració.

LES CIUTATS DEL MÚSIC, exposició commemorativa del 225 aniversari del naixement de Josep Melcior Gomis, es genera com a vehicle per a l'increment i la transmissió d'una idea i d'uns coneixements sobre aquest il·lustre compositor ontinyentí. La mostra gira al voltant del recorregut per les ciutats en les quals transcorregué el seu periple vital i professional: Ontinyent, València, Madrid, Londres i París. D'aquesta manera, s'ha plantejat la generació de cinc ambients diferents al·lusius a aquestes localitzacions.

A partir d'aquesta idea s'han construït una sèrie de plafons expositius, transcrits en aquesta publicació, que narren de manera didàctica i comprensible els fets i les circumstàncies del món gomisià del moment. També s'incorporen al discurs expositiu elements reals com pintures, escultures, ceràmiques, instruments musicals, indumentària o documentació arxivística que faciliten rememorar els espais on visqué el compositor.

El recorregut s'inicia en el seu món més familiar, més enyorat o més nostàlgic, com és la seua ciutat natal. Hem intentat plasmar l'Ontinyent del moment, amb elements icònics d'aquella estampa, com per exemple la visió del seu campanar primitiu, aquell que existia abans que un raig destruira el seu remat en l'any1859.

En la part dedicada a València, podrem gaudir del moment en què la seua vida tingué una transformació, que va des del seu ingrés com a *infantillo* en la Catedral de València al seu allistament en una milícia, en sorprendre'l en aquesta ciutat la Guerra del francès.

Amb posterioritat, a Madrid, el músic va harmonitzar la seua creativitat amb el seu món més polític i la seua inclinació més compromesa per les llibertats, que a la fi el dugueren a l'exili.

En el final del recorregut hem desenvolupat el seu univers més musical. Aquell en què, des de l'exili, desenvolupa entre Londres i París la seua productivitat i més prolífica vida professional plena d'èxits i fracassos. Vestits de l'època, cartes i partitures manuscrites, una recreació del seu escriptori o la insígnia més representativa del seu èxit, com és la famosa Legió d'honor concedida pel rei Lluis Felip I de França en 1836, ajuden a comprendre aquest escenari.

Així doncs, amb el pretext de deixar palés l'esforç i l'impuls generat en aquesta mostra vers el coneixement d'aquest insigne personatge valencià, l'edició d'aquest text imprés representa, per tant, el document que preexistirà més enllà d'aquesta exposició temporal.

Ignasi Gironés Sarrió
Comissari de l'exposició *LES CIUTATS DEL MÚSIC*

Maqueta del campanar de església de l'Assumpció de Santa María d'Ontinyent amb el remat original de 1745

Segona meitat del segle XIX , fusta, 120x27x25 cm

Col·lecció Paco Ferrero, Ontinyent

La iniciativa impulsada por el Ayuntamiento de Ontinyent, al declarar 2016 como *el Año Gomis*, supone un proyecto pionero y ambicioso para llevar adelante el propósito de dar a conocer la figura del compositor nacido en esta ciudad en el año 1791. Esta acción no sólo busca poner en valor las referencias biográficas y musicales de Gomis, sino que hace justicia a una desmerecida desconsideración.

LAS CIUDADES DEL MÚSICO, exposición conmemorativa del 225 aniversario del nacimiento de José Melchor Gomis, se genera como vehículo para el incremento y la transmisión de una idea y de unos conocimientos sobre este ilustre compositor ontinyentí. La muestra gira alrededor del recorrido por las ciudades en las cuales transcurrió su periplo vital y profesional: Ontinyent, Valencia, Madrid, Londres y París. De este modo, se ha planteado la generación de cinco ambientes diferentes alusivos a estas localizaciones.

A partir de esta idea se han construido una serie de plafones expositivos, transcritos en esta publicación, que narran de manera didáctica y comprensible los hechos y las circunstancias del mundo gomisiano del momento. También se incorporan al discurso expositivo elementos reales como pinturas, esculturas, cerámicas, instrumentos musicales, indumentaria o documentación archivística que facilitan rememorar los espacios donde vivió el compositor.

El recorrido se inicia en su mundo más familiar, más añorado o más nostálgico, como es su ciudad natal. Hemos intentado plasmar el Ontinyent del momento, con elementos icónicos de aquella estampa, como por ejemplo la visión de su campanario primitivo, aquel que existía antes de que un rayo destruyera su remate en el año 1859.

En la parte dedicada a Valencia, podremos disfrutar del momento en que su vida tuvo una transformación, que va desde su ingreso como infantillo en la Catedral de Valencia a su alistamiento en una milicia, al sorprenderlo en esta ciudad la Guerra del francés.

Con posterioridad, en Madrid, el músico armonizó su creatividad con su mundo más político y su inclinación más comprometida por las libertades, que al fin lo llevaron al exilio.

En el final del recorrido hemos desarrollado su universo más musical. Aquel en que, desde el exilio, desarrolla entre Londres y París su productividad y más prolífica vida profesional llena de éxitos y fracasos. Vestidos de época, cartas y partituras manuscritas, una recreación de su escritorio o la insignia más representativa de su éxito, como es la famosa Legión de honor concedida por el rey Luis Felipe I de Francia en 1836, ayudan a comprender este escenario.

Así pues, con el pretexto de dejar patente el esfuerzo y el impulso generado en esta muestra por el conocimiento de este insigne personaje valenciano, la edición de este texto impreso representa, por lo tanto, el documento que preexistirá más allá de esta exposición temporal.

Ignasi Gironés Sarrió
Comisario de la exposición *LAS CIUDADES DEL MÚSICO*

Contrabaix

1840-1870. Fusta, cordes fetes amb budell i ferro, 193x66x23 cm

Museu parroquial de Montesa

La infantesa de Gomis i la família

Miquel Àngel Múrcia i Cambra

Josep Melcior Dídac Gomis i Colomer naix a la populosa vila d'Ontinyent el 6 de gener de l'any 1791 i és el fill major de Josep Gomis i d'Antònia Colomer. J. M. Gomis arriba al món a la casa on s'establia el nucli familiar format pels Gomis-Colomer –situada a l'actual carrer Gomis d'Ontinyent– i que, malgrat diverses intervencions, encara s'hi conserva. Josep Melcior és el fill major de tres germans, juntament amb Josefa i Antonio.

Els Gomis eren pintors d'ofici i músics procedents d'Elx, que realitzaren diversos treballs pictòrics menors per diverses poblacions de les comarques valencianes; la mare, Antònia Colomer, era natural d'Ontinyent i procedia d'una branca dels Colomer que no arribà a ennoblir. Ambdues famílies estaven integrades plenament en el teixit cultural i social de la vila valenciana.

La infantesa de Gomis transcorre en un país de muntanyes que experimenta el protoindustrialisme gràcies als molins, als batans de paper i de tèxtil amb una progressiva aplicació del capitalisme agrícola que proporcionarà a Ontinyent un paper econòmic privilegiat al segle XIX.

No obstant això, els primers anys de la vida de J. M. Gomis es desenvolupen en una situació cultural perifèrica en la qual la Capella de l'Assumpció de Santa Maria d'Ontinyent esdevé una oportunitat, si més no, l'única oportunitat, de vincular-se amb l'estudi de la música. És allí on Gomis estudiarà els fonaments teòrics i musicals sota la tutela del jove mestre de Capella mossén Antoni Soriano. Aquest, davant les aptituds mostrades per Gomis, decideix que ingresse com a escolanet a la Catedral de València el 15 de gener de l'any 1800.

Carrer Gomis d'Ontinyent en la dècada dels anys 50 del segle XX
Calle Gomis de Ontinyent en la década de los años 50 del siglo XX

Localització de la casa natal de Gomis en un plànol d'Ontinyent de 1860
Localización de la casa natal de Gomis en un plano de Ontinyent de 1860

La infancia de Gomis y la familia

Miquel Àngel Múrcia i Cambra

Josep Melcior Dídac Gomis y Colomer nace en la populosa villa de Ontinyent el 6 de enero del año 1791 y es el hijo mayor de Josep Gomis y de Antonia Colomer. J.M.Gomis llega al mundo en la casa donde se establecía el núcleo familiar formado por los Gomis-Colomer –situada en la actual calle Gomis de Ontinyent– y que, a pesar de diversas intervenciones, todavía se conserva. Josep Melcior es el hijo mayor de tres hermanos, junto con Josefa y Antonio.

Los Gomis eran pintores de oficio y músicos procedentes de Elche, que realizaron varios trabajos pictóricos menores en diversas poblaciones de las comarcas valencianas; la madre, Antonia Colomer, era natural de Ontinyent y procedía de una rama de los Colomer que no llegó a ennoblecer. Ambas familias estaban integradas plenamente en el tejido cultural y social de la villa valenciana.

La niñez de Gomis transcurre en un país de montañas que experimenta el protoindustrialismo gracias a los molinos, los batanes de papel y de textil con una progresiva aplicación del capitalismo agrícola que proporcionará a Ontinyent un papel económico privilegiado en el siglo XIX.

No obstante, los primeros años de J. M. Gomis transcurren en una situación cultural periférica en la cual la Capilla de la Asunción de Santa María de Ontinyent se convierte en una oportunidad, cuanto menos, la única oportunidad, de vincularse con el estudio de la música. Es allí donde Gomis estudiará los fundamentos teóricos y musicales bajo la tutela del joven maestro de Capilla Antoni Soriano. Este, ante las aptitudes mostradas por Gomis, decide que ingrese como infantillo en la Catedral de Valencia el 15 de enero del año 1800.

Casa natal de Gomis segons un gravat de "La ilustración Musical" (1891)
Casa natal de Gomis según un grabado de "La ilustración Musical" (1891)

Carrer Gomis d'Ontinyent en 1909

Calle Gomis de Ontinyent en 1909

Estat actual de la casa natal de Josep Melcior Gomis
Estado actual de la casa natal de Josep Melcior Gomis

Font dels violins a principis del segle XX, monument commemoratiu dedicat al músic pel seu germà Antonio
Font dels violins a principios del siglo XX, monumento conmemorativo dedicado al músico por su hermano Antonio

La Capella Musical d'Ontinyent

Consol Rico

Davant la figura d'un músic de renom, reconeixem la seua vàlua i talent artístic, però també ens preguntem pel lloc on hauria adquirit eixes capacitats.

Durant segles, al nostre país, l'educació musical va estar a càrrec de les capelles de música. Podríem afirmar per tant que, en eixe temps, la gran majoria dels músics es formarien al seu si.

Les capelles eren també autèntics centres de producció musical, tant per la música que es componia com per la que s'interpretava per part dels solistes i dels grups vocals i instrumentals que la conformaven.

La composició de la capella començava per la figura del *mestre de capella*, normalment era un mossén que hi accedia per oposició i tenia com a funcions la d'ensenyar a tots els xiquets del poble que volien aprendre, assajar el cant gregorià als beneficiats, tindre cura de l'arxiu i compondre anualment un nombre determinat d'obres.

A més del *mestre*, existia la figura de l'organista o arpista i, en ocasions, el *sochantre* o mestre de cor. Entre els cantants hi havia l'escolania, formada per xiquets que conformaven les veus blanques del cor, i els cantants adults, normalment clergues, d'entre els quals podia haver-hi solistes. Finalment estaven els músics instrumentistes o *menestrils* de corda i vent.

Tant el mestre de capella com l'organista i cantants solien ser beneficiats. Els beneficis eren càrrecs vinculats a una renda produïda per les cases o terres de propietaris particulars, els quals la donaven als titulars. Així, la quantitat de beneficiats d'una parròquia era un bon indicador del seu potencial econòmic, que acostumava a anar paral·lel a la qualitat de la capella i a la magnificència dels seus oficis litúrgics.

Hi ha constància de l'existència de la Capella de Música de Sta. Maria durant almenys quatre segles: des de meitat del s. XVI fins a la seua extinció a meitat del s. XX.

La Capella d'Ontinyent comptava al s. XVIII amb 48 beneficiats, entre els quals va

destacar Onofre Penalba (1701-1767), el més prolífic compositor amb 54 obres recuperades de gran qualitat, així com el seu alumne Vicent Julià (1714-1782) amb 40 obres descobertes i que arribarà a ser mestre d'una altra capella, El Escorial. Altres importants mestres que els precediren van ser: Morales, Guinovart i els alumnes d'aquest darrer: Félix Rodríguez, organista a la Seu de València, i Vicent Rodríguez, magnífic compositor, organista i mestre de capella també a la Catedral.

Quan Josep Melcior Gomis arriba com a infantet a l'escolania de Sta. Maria es troba amb la decadència d'aquella important capella. Tindrà més sort a la de València, on marxa en l'any 1800 per a formar-se amb el mestre Josep Pons.

Nau principal de l'església de l'Assumpció de Santa Maria d'Ontinyent a principis del s. XX
Nave principal de la iglésia de la Asunción de Santa María de Ontinyent a principios del s. XX

Nau principal de l'església de l'Assumpció de Santa Maria d'Ontinyent en l'actualitat
Nave principal de la iglesia de la Asunción de Santa María de Ontinyent en la actualidad

La Capilla Musical de Ontinyent

Consol Rico

Ante la figura de un músico de renombre, reconocemos su valía y talento artístico, pero también nos preguntamos por el lugar donde habría adquirido esas capacidades.

Durante siglos, en nuestro país, la educación musical estuvo a cargo de las capillas de música. Podríamos afirmar por lo tanto que, durante ese tiempo, la gran mayoría de los músicos se formarían en su seno.

Las capillas eran también auténticos centros de producción musical, tanto por la música que se componía como por la que se interpretaba por parte de los solistas y de los grupos vocales y instrumentales que la conformaban.

La composición de la capilla empezaba por la figura del *mestre de capella*, normalmente era un sacerdote que accedía por oposición y tenía como funciones la de enseñar a todos los niños del pueblo que querían aprender, ensayar el canto gregoriano a los beneficiados, custodiar del archivo y componer anualmente un número determinado de obras.

Además del *mestre*, existía la figura del organista o arpista y, en ocasiones, el *sochantre* o maestro de coro. Entre los cantantes estaba la escolanía, formada por niños que conformaban las voces blancas del coro, y los cantantes adultos, normalmente clérigos, entre los cuales podía haber solistas. Finalmente estaban los músicos instrumentistas o *menestrils* de cuerda y viento.

Tanto el mestre de capella como el organista y los cantantes solían ser beneficiados. Los beneficios eran cargos vinculados a una renta producida por las casas o tierras de propietarios particulares, que la daban a los titulares. Así, la cantidad de beneficiados de una parroquia era un buen indicador de su potencial económico, que acostumbraba a ir paralelo a la calidad de la capilla y a la magnificencia de sus oficios litúrgicos.

Hay constancia de la existencia de la Capilla de Música de Sta. María durante al menos cuatro siglos: desde mitad del s. XVI hasta su extinción a mitad del s. XX.

La Capilla de Ontinyent contaba en el s. XVIII con 48 beneficiados, entre los que destacó Onofre Penalba (1701-1767), el más prolífico compositor con 54 obras recuperadas de gran calidad, así como su alumno Vicent Julià (1714-1782) con 40 obras encontradas, que llegaría a ser maestro de otra capilla, El Escorial. Otros importantes maestros que les precedieron fueron: Morales, Guinovart y los alumnos de este último: Félix Rodríguez, organista en la catedral de Valencia, y Vicent Rodríguez, magnífico compositor, organista y mestre de capella también en la Catedral.

Cuando Josep Melcior Gomis llega como infantillo a la escolanía de Sta. María se encuentra con la decadencia de aquella importante capilla. Tendrá más suerte en la de Valencia, donde marcha en 1800 para formarse con el maestro Josep Pons.

Tomás de Rocafort i López, Imagen de la Puríssima Concepción, patrona de la Villa de Onteniente, 1821, Gravat a burí, 193x150 mm. Col·lecció particular, Ontinyent

Porta lateral de l'església de l'Assumpció de Santa María d'Ontinyent datada en 1796
Puerta lateral de la iglesia la Asunción de Santa María de Ontinyent fechada en 1796

ONTINYENT A FINALS DEL SEGLE XVIII

Alfred Bernabeu Sanchis

L'Ontinyent de la infantesa de Gomis és el moment de l'esplendor econòmica i demogràfica del segle XVIII. Cavanilles indicava que, poc després de la guerra de Successió, la vila tenia 850 veïns i, a finals d'aquell mateix segle, eren 2.100. Els distints censos de població mostren aquesta favorable evolució: 1754 amb 6.571 habitants; 1787 amb 7.892 i el padró de riquesa de 1804 amb una estimació pròxima als 10.000. Certament, Ontinyent creixia i una prova evident és l'expansió urbana: naixia el Poble Nou.

Aquest creixement demogràfic i econòmic del segle XVIII es veu reflectit també en l'edificació en 1751 del convent-escola dels jesuïtes, reconvertit arran de l'expulsió en 1767 en l'església de Sant Carles. També, a mitjans del segle XVIII, el temple de Sant Miquel és objecte de grans millores i l'església de les Carmelites es reedificà seguint els plànols del cèlebre arquitecte fra Josep Alberto Pina, el mateix que havia dissenyat el projecte del remat de la torre de Santa Maria en 1745.

Però, com era l'Ontinyent dels primers anys de la vida de Gomis? Tenim la fortuna de trobar la resposta en l'obra d'Antonio Josep Cavanilles titulada *Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, población y Frutos del Reyno de Valencia*. L'il·lustrat botànic, en el transcurs d'una visita a la vall d'Albaida a finals del segle XVIII, comentava que Ontinyent era la població més occidental de la comarca *"que yace a la derecha del rio cercado por todas partes de deliciosas huertas"*. Sens dubte, es referia a les hortes del Llombo, l'Almaig i el Pla. En total, eren unes 10.800 fanecades conreades de manera intensiva amb excel·lents resultats

A més, el terme d'Ontinyent posseïa un extens secà –de rendiments molt desiguals a causa de les inclemències climatològiques– i amb grans propietats –concentrades a l'oest de la població–. Predominaven els conreus típics de la trilogia mediterrània: blat, vi i oli. Ens trobem davant d'una economia en la qual el pes del sector primari era aclaparador amb el 67'8% de la població activa.

Imatge antiga d'Ontinyent amb la visió trasera de l'església de Sant Carles
Imagen antigua de Ontinyent con la visión trasera de la Iglesia de San Carlos

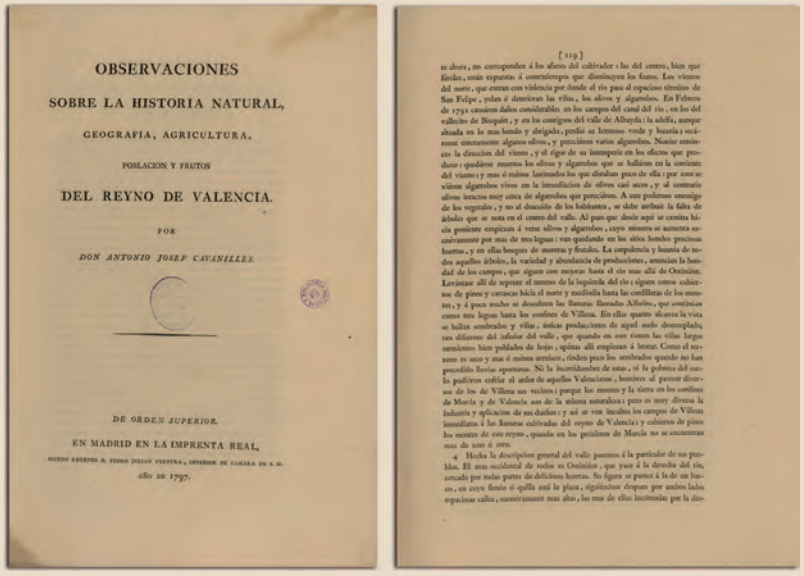

OBSERVACIONES
SOBRE LA HISTORIA NATURAL,
GEOGRAFIA, AGRICULTURA,
POBLACION Y FRUTOS
DEL REYNO DE VALENCIA.
POR
DON ANTONIO JOSEF CAVANILLES.
DE ORDEN SUPERIOR.
EN MADRID EN LA IMPRENTA REAL,
AÑO DE 1797.

Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, poblaciones y frutos del Reyno de Valencia por Don Antonio Josef Cavanilles. Imprenta Real de Madrid. 1795-1797. Biblioteca Nacional de España

ONTINYENT A FINALES DEL SIGLO XVIII

Alfred Bernabeu Sanchis

El Ontinyent de la niñez de Gomis es el momento del esplendor económico y demográfico del siglo XVIII. Cavanilles indicaba que, poco después de la guerra de Sucesión, la villa tenía 850 vecinos y, a finales de aquel mismo siglo, eran 2.100. Los distintos censos de población muestran esta favorable evolución: 1754 con 6.571 habitantes; 1787 con 7.892 y el padrón de riqueza de 1804 con una estimación próxima a los 10.000. Ciertamente, Ontinyent crecía y una prueba evidente es la expansión urbana: nacía el Poble Nou.

Este crecimiento demográfico y económico del siglo XVIII se ve reflejado también en la edificación en 1751 del convento-escuela de los jesuitas, reconvertido a raíz de la expulsión en 1767 en la iglesia de Sant Carles. También, a mediados del siglo XVIII, el templo de Sant Miquel es objeto de grandes mejoras y la iglesia de las MM. Carmelitas se reedifica siguiendo los planos del célebre arquitecto fray Josep Alberto Pina, el mismo que había diseñado el proyecto del remate de la torre de Santa María en 1745.

Pero, cómo era el Ontinyent de los primeros años de la vida de Gomis? Tenemos la fortuna de encontrar la respuesta en la obra de Antonio Josep Cavanilles titulada *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y Frutos del Reyno de Valencia*. El ilustrado botánico, en el transcurso de una visita a la vall d'Albaida a finales del siglo XVIII, comentaba que Ontinyent era la población más occidental de la comarca *"que yace a la derecha del rio cercado por todas partes de deliciosas huertas"*. Sin duda, se refería a las huertas del Llombo, l'Almaig y el Pla. En total, eran unas 10.800 hanegadas cultivadas de manera intensiva con excelentes resultados.

Además, el término de Ontinyent poseía un extenso secano –de rendimientos muy desiguales debido a las inclemencias climatológicas– y con grandes propiedades –concentradas al oeste de la población–. Predominaban los cultivos típicos de la trilogía mediterránea: trigo, vino y aceite. Nos encontramos ante una economía en la cual el peso del sector primario era abrumador con el 67'8% de la población activa.

Heretat de l'Alcúdia en Fontanars dels Alforins (València), exemple de casa nobiliària del segle XVIII
Heredad de la Alcudia en Fontanars dels Alforins (Valencia) ejemplo de casa nobiliaria del siglo XVIII

Estancia principal de l'Heretat de l'Alcúdia
Estancia principal de la Heredad de la Alcudia

Gomis i la tradició Musical a Ontinyent

Manolo Requena Collado

La figura de Josep Melcior Gomis està incardinada en la tradició musical que la vila d'Ontinyent va tindre des que començarà la Capella de música de Santa Maria a mitjans del s. XVI, amb organistes com Nofre Llança (pare i fill) i mestres de capella com Francisco Morales Pastor, Onofre Guinovart Escrivá, Onofre Penalba, José Casanova i Antonio Soriano, tots ells anteriors a l'il·lustre ontinyentí. També trobem altres músics i mestres posteriors com José Mir, Miguel Galiana Folqués, Francisco de Paula Bonastre Oltra, Leopoldo Bonastre Mir, Enrique Casanova Calatayud, Pascual Solivares Ferrer, Vicente Meseguer, Higinio Benito Franco, Justo Bellver Tormo i Juan Belda Pastor.

Però no sols aquesta Capella, en la qual de menut va rebre la primera instrucció musical, va deixar una important empremta en el nostre músic més internacional, sinó que a bon segur figures com el compositor Vicent Rodríguez Monllor (Ontinyent, 1690-1760) també són una part fonamental d'una tradició musical que marca l'esdevenir cultural d'una ciutat molt vinculada a la música.

Després de la mort de Gomis, són altres els hereus d'aquesta tradició en qui, de segur, va influir la figura de Gomis i entre els quals cal destacar: el compositor José María Úbeda Montés (1839-1909), el violinista Quintín Matas i Orts (1857-1833), el compositor de sarsueles Juan Bautista Vert Carbonell (1890-1931), Rafael Martínez Valls (1868-1946) o el mestre José María Ferrero Pastor (1926-1987), autor de les composicions per a la festa dels Moros i Cristians.

I també els organistes i mestres de capella de l'església de Sant Carles entre 1878 i 1936 com Francisco Ureña Cañete, Ladislao Esteve Montés, Daniel Silvaje Peralta, Juan Miquel Lluch i José María Martínez Galbis, o els organistes i directors del cor del Col·legi La Concepción des de 1894, com ara el P. Antonio Guastavino, P. David Pineda, P. Joaquín Abad o el fill predilecte d'Ontinyent P. Vicente Pérez-Jorge en són una bona mostra d'aquesta tradició musical que a hores d'ara continua sent una realitat amb joves compositors, musicòlegs i instrumentistes que duen el nom d'Ontinyent arreu del món com en el seu moment ho va fer Josep Melcior Gomis.

José María Úbeda Montés

Quintín Matas i Orts

Juan Bautista Vert Carbonell

Rafael Martínez Valls

GOMIS I LA TRADICIÓN MUSICAL EN ONTINYENT

Manolo Requena Collado

La figura de Josep Melcior Gomis está incardinada en la tradición musical que la vila de Ontinyent tuvo desde que empezará la Capilla de música de Santa Maria a mediados del s. XVI, con organistas como Nofre Llança (padre e hijo) y maestros de capilla como Francisco Morales Pastor, Onofre Guinovart Escrivá, Onofre Penalba, José Casanova y Antonio Soriano, todos ellos anteriores al ilustre ontinyentí. También encontramos otros músicos y maestros posteriores como José Mir, Miguel Galiana Folqués, Francisco de Paula Bonastre Oltra, Leopoldo Bonastre Mir, Enrique Casanova Calatayud, Pascual Solivares Ferrer, Vicente Meseguer, Higinio Benito Franco, Justo Bellver Tormo y Juan Belda Pastor.

Pero no sólo esta Capilla, en la cual de niño recibió la primera instrucción musical, dejó una importante impronta en nuestro músico más internacional, sino que seguramente figuras como el compositor Vicent Rodríguez Monllor (Ontinyent, 1690-1760) también son una parte fundamental de una tradición musical que marca el devenir cultural de una ciudad muy vinculada a la música.

Después de la muerte de Gomis, son otros los herederos de esta tradición en los que, seguramente, influyó la figura de Gomis y entre los cuales hay que destacar: el compositor José María Úbeda Montés (1839-1909), el violinista Quintín Matas y Orts (1857-1833), el compositor de zarzuelas Juan Bautista Vert Carbonell (1890-1931), Rafael Martínez Valls (1868-1946) o el mestre José María Ferrero Pastor (1926-1987), autor de composiciones para la fiesta de Moros y Cristianos.

Estat actual de l'orgue de l'església de Sant Miquel d'Ontinyent
Estado actual del órgano de la iglesia de San Miguel de Ontinyent

Y también los organistas y maestros de capilla de la iglesia de Sant Carles entre 1878 y 1936 como Francisco Ureña Cañete, Ladislao Esteve Montés, Daniel Silvaje Peralta, Juan Miquel Lluch y José María Martínez Galbis, o los organistas y directores del coro del Colegio La Concepción desde 1894, como por ejemplo el P. Antonio Guastavino, el P. David Pineda, el P. Joaquín Abad o el hijo predilecto de Ontinyent P. Vicente Pérez-Jorge son una buena muestra de esta tradición musical que en nuestros días continúa siendo una realidad con jóvenes compositores, musicólogos e instrumentistas que llevan el nombre de Ontinyent por todo el mundo como en su momento lo hizo Josep Melcior Gomis.

Edició de Sonates de Vicente Rodríguez
Edición de Sonatas de Vicente Rodríguez

Gonzalo Salvà. (València 1845-1899). *Retrat de Josep Melcior Gomis*, oli sobre llenç, 105x70 cm. Conservatori Professional de Música de València

València en el segle XIX

Mónica Espí Pastor

El segle XIX en la ciutat de València, i a Espanya en general, és una etapa especialment convulsa. A l'ocupació francesa i a la posterior guerra de la Independència, segueixen, entre altres esdeveniments, les cruels guerres carlines, la revolució liberal i la crisi de l'Antic Règim, els regnats de Ferran VII i d'Isabel II, la Primera República, el regnat d'Alfonso XII...

La revolució industrial, que s'estén per Europa, no es pot desenvolupar fins a molt avançat el segle. És llavors quan la producció manufacturera valenciana, fins al moment d'estructura dispersa, gremial i artesanal, incorpora innovacions tecnològiques que provoquen l'evolució cap a un sistema de producció en fàbriques, que concentra l'activitat industrial en algunes zones. En finalitzar el segle, la indústria valenciana destaca especialment en l'activitat tèxtil, de la fusta, paperera, química i ceràmica, i té un pes important en el conjunt de la indústria espanyola.

La nova burgesia sorgida amb la industrialització impulsa la Renaixenca, moviment cultural que reivindica la recuperació i defensa de la llengua com a senyal d'identitat, i que cobra força cap a finals de segle. A més de Teodor Llorente, escriptors com Josep Bernat i Baldoví o Eduard Escalante contribueixen a la seua difusió social, encara que, sens dubte, l'organització de jocs florals i la premsa periòdica (*El Mercantil Valenciano, El Diario de Valencia*, el periòdic quinzenal *Lo Rat Penat* i *Las Provincias*) juguen també un paper important en el seu èxit.

L'obertura de grans vies amb edificis d'estil modernista i eclèctic; la integració de municipis perifèrics com ara el Grau, el Cabanyal, Patraix, Campanar i Benimaclet; i l'enderrocament de les antigues muralles àrabs de la ciutat de València durant 1865 i 1866, afavoreixen l'expansió urbana d'una ciutat, la població de la qual ha augmentat sensiblement.

El XIX és considerat el nou segle d'or de la pintura valenciana a causa de l'elevada qualitat dels artistes del moment. Vicente López Portaña, Francisco Domingo Marqués, Ignacio Pinazo Camarlench, Antonio Muñoz Degrain, José Benlliure Gil, Joaquín Sorolla... són alguns dels artistes més emblemàtics. Formats, majoritàriament, en l'Acadèmia de Sant Carles de València, conreen temes molt diversos en la seua producció artística: pintura d'història, retrat, paisatge, pintura de costums, pintura religiosa...

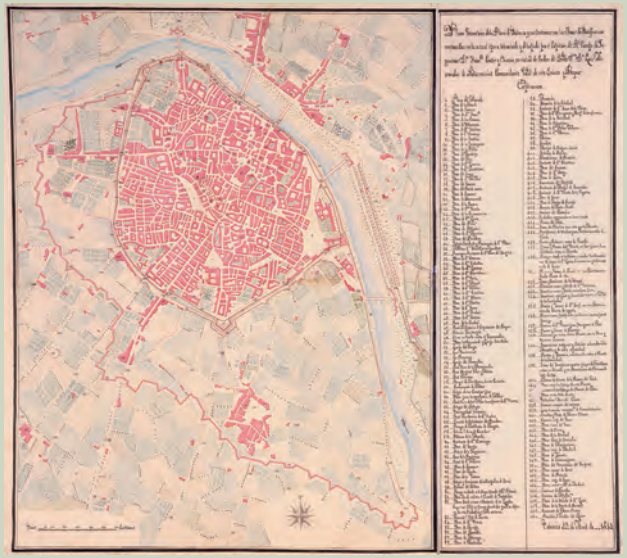

Plànol de la ciutat de València en l'any 1811. Llopis, A. Perdigón, L. (2016): *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*. 4ª Ed. Editorial Universitat Politècnica de València

Bernardo López (Valencia, 1799-Madrid, 1874), *Vicente López Portaña* (1840), oli sobre llenç, 112x83 cm. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid.

commons.wikimedia.org

Valencia en el siglo XIX

Mónica Espí Pastor

El siglo XIX en la ciudad de Valencia, y en España en general, es una etapa especialmente convulsa. A la ocupación francesa y a la posterior guerra de la Independencia, siguen, entre otros acontecimientos, las crueles guerras carlistas, la revolución liberal y la crisis del Antiguo Régimen, los reinados de Fernando VII y de Isabel II, la Primera República, el reinado de Alfonso XII...

La revolución industrial, que se extiende por Europa, no se puede desarrollar hasta muy avanzado el siglo. Es entonces cuando la producción manufacturera valenciana, hasta el momento de estructura dispersa, gremial y artesanal, incorpora innovaciones tecnológicas que provocan la evolución hacia un sistema de producción en fábricas, que concentra la actividad industrial en ciertas zonas. Al finalizar el siglo, la industria valenciana destaca especialmente en la actividad textil, maderera, papelera, química y cerámica, y tiene un peso importante en el conjunto de la industria española.

La nueva burguesía surgida con la industrialización impulsa la Renaixenca, movimiento cultural que reivindica la recuperación y defensa de la lengua como seña de identidad, y que cobra fuerza a finales de siglo. Además de Teodor Llorente, escritores como Josep Bernat i Baldoví o Eduard Escalante contribuyen a su difusión social, aunque, sin duda, la organización de juegos florales y la prensa periódica (*El Mercantil Valenciano, El Diario de Valencia*, el periódico quincenal *Lo Rat Penat* y *Las Provincias*) juegan también un papel importante en su éxito.

La apertura de grandes vías con edificios de estilo modernista y ecléctico; la integración de municipios periféricos como el Grau, el Cabanyal, Patraix, Campanar y Benimaclet; y el derribo de las antiguas murallas árabes de la ciudad de Valencia durante 1865 y 1866, favorecen la expansión urbana de una ciudad, cuya población ha aumentado sensiblemente.

El XIX es considerado el nuevo siglo de oro de la pintura valenciana dada la elevada calidad de los artistas del momento. Vicente López Portaña, Francisco Domingo Marqués, Ignacio Pinazo Camarlench, Antonio Muñoz Degrain, José Benlliure Gil, Joaquín Sorolla... son algunos de los artistas más emblemáticos. Formados, mayoritariamente, en la Academia de San Carlos de Valencia, cultivan temas muy diversos en su producción artística: pintura de historia, retrato, paisaje, pintura de costumbres, pintura religiosa...

Vista de València en l'any 1800 des de la part est. Litografia. Imatge: Foto Studio Sanchis
Vista de Valencia en el año 1800 desde la parte este. Litografía. Imagen: Foto Studio Sanchis

Vista de València en l'any 1800 des de la part nord. Litografia. Imatge: Foto Studio Sanchis
Vista de Valencia en el año 1800 desde la parte norte. Litografía. Imagen: Foto Studio Sanchis

El seu pas per la Catedral

Pablo Márquez Caraballo. *Organista de la Catedral de València*

Durant segles, les catedrals i les grans esglésies no han sigut sols llocs de culte sinó també verdaders epicentres artístics, des dels quals s'irradiaven i conreaven totes les grans arts, ja bé per a adorar Déu o per mostrar els seus misteris d'una forma més propera. D'igual manera, i fins al naixement dels conservatoris a mitjan segle XIX, les capelles musicals oferien un ensenyament de primer nivell a aquells afortunats que tenien el privilegi de ser acceptats.

En aquest context, el jove Josep Melcior Gomis –amb tan sol nou anys– ingressava en 1800 com a escolanet de la catedral de València. A partir d'aquest moment formaria part de la capella musical regida pel mestre gironí Josep Pons, que influiria de forma decisiva en el seu esdevenir musical. Des del nomenament, els escolanets quedaven a cura del mestre de capella, que havia d'encarregar-se d'atendre les necessitats més bàsiques i de la seua formació musical. Durant més de quatre anys, el jove Gomis va cantar en el primer cor d'aquesta església, fins que en 1805 li va canviar la veu. No obstant això, no va abandonar la catedral, sinó que va continuar com a acòlit de la sagristia de misses i, des de 1807, com a mosso de capella de música. Fins a 1810 –data en la qual va renunciar al seu lloc– va poder treballar amb el mestre Pons. Després de la mort d'aquest, i ja establit a Madrid com a director de la banda de música del regiment d'artilleria, Gomis transcriu una de les seues simfonies per a banda militar. La influència que la capella de música va exercir sobre la seua personalitat el va acompanyar tota la vida.

Nau principal de la Catedral de València en l'actualitat
Nave principal de la Catedral de Valencia en la actualidad

Vista del carrer Saragossa de València en 1919. Foto Studio Sanchis
Vista de la calle Zaragoza de Valencia en 1919. Foto Studio Sanchis

Su paso por la Catedral

Pablo Márquez Caraballo. *Organista de la Catedral de València*

Durant segles, les catedrals i les grans esglésies no han sigut sols llocs de culte sinó també verdaders epicentres artístics, des dels quals s'irradiaven i conreaven totes les grans arts, ja bé per a adorar Déu o per mostrar els seus misteris d'una forma més propera. D'igual manera, i fins al naixement dels conservatoris a mitjan segle XIX, les capelles musicals oferien un ensenyament de primer nivell a aquells afortunats que tenien el privilegi de ser acceptats.

En aquest context, el jove Josep Melcior Gomis –amb tan sol nou anys– ingressava en 1800 com a escolanet de la catedral de València. A partir d'aquest moment formaria part de la capella musical regida pel mestre gironí Josep Pons, que influiria de forma decisiva en el seu esdevenir musical. Des del nomenament, els escolanets quedaven a cura del mestre de capella, que havia d'encarregar-se d'atendre les necessitats més bàsiques i de la seua formació musical. Durant més de quatre anys, el jove Gomis va cantar en el primer cor d'aquesta església, fins que en 1805 li va canviar la veu. No obstant això, no va abandonar la catedral, sinó que va continuar com a acòlit de la sagristia de misses i, des de 1807, com a mosso de capella de música. Fins a 1810 –data en la qual va renunciar al seu lloc– va poder treballar amb el mestre Pons. Després de la mort d'aquest, i ja establit a Madrid com a director de la banda de música del regiment d'artilleria, Gomis transcriu una de les seues simfonies per a banda militar. La influència que la capella de música va exercir sobre la seua personalitat el va acompanyar tota la vida.

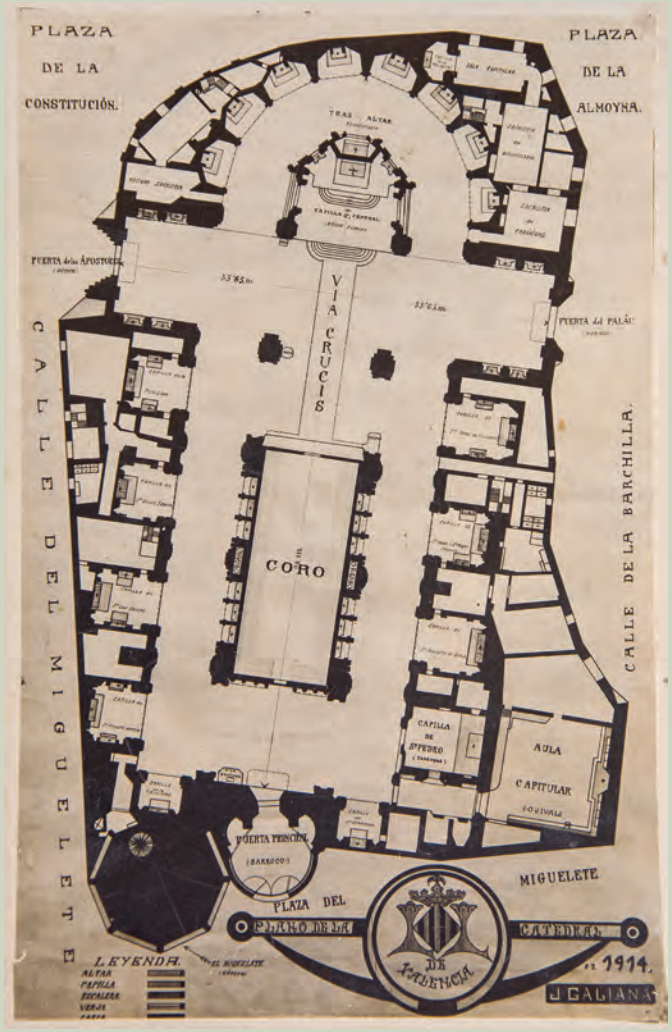

Plànol de la planta de la Catedral de València en 1914. Arxiu de la Catedral de València
Plano de la planta de la Catedral de Valencia en 1914. Archivo de la Catedral de Valencia
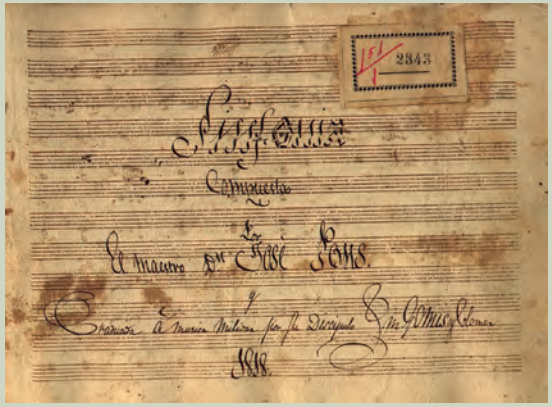
Portada de la simfonia composta pel mestre Pons i adaptada a música militar per Gomis en 1818. Arxiu de la Catedral de València
Portada de la sinfonía compuesta por el maestro Pons y adaptada a música militar por Gomis en 1818. Archivo de la Catedral de Valencia

Imatge de l'antic orgue abans de la reforma del segle XX
Museu de la Catedral de València.
Imagen del antiguo órgano antes de la reforma del siglo XX
Museo de la Catedral de Valencia

La revolució liberal i el seu significat

Germán Ramírez Aledón. *Universitat de València*

Fins a 1808 la societat valenciana vivia en un ordre social poc qüestionat, l'origen del qual es remuntava a la constitució del regne en el segle XIII. El gran canvi va venir amb la revolució liberal iniciada a Espanya arran de l'aixecament contra la invasió francesa de 1808, frenada per les restauracions de l'absolutisme ferrandí, encara que sense possible volta enrrere a partir de la mort de Ferran VII al setembre de 1833.

Un procés històric dilatat i complex, de caràcter revolucionari, de ruptura amb el vell ordre que va deixar pas a un ordre social nou. Iniciat en 1808 en terres valencianes, va aconseguir el seu moment culminant després de la regència del general Espartero. Fins a 1843, aquesta "utopia liberal", basada en la sobirania nacional, la llibertat de premsa, el sistema de propietat privada i la monarquia constitucional va seguir viva. A partir d'aquest moment, les conquestes revolucionàries es van dissipar i una classe burgesa –però no revolucionària– es va apropiar del poder i dels guanys econòmics i territorials que la pròpia revolució liberal havia generat.

Raó per la qual es parla de revolució liberal, ja que la gran burgesia va ser més beneficiària que protagonista dels fets. Després de la Guerra del francès, el liberalisme es va convertir en una força política de primera magnitud per la ràpida i creixent ampliació de les seues bases socials. Aquest procés va ser afavorit pel desenvolupament d'una cultura política de cort liberal i pel contingut universalista d'aquest pensament, heretat en gran part de l'etapa de la Il·lustració tardana.

El sistema sorgit després del primer liberalisme, que es va iniciar a Cadis, es va materialitzar en un Estat liberal parlamentari, de sufragi restringit, i en una economia capitalista vinculada als mercats nacional i colonial. Aquest sistema va estar en mans d'una oligarquia formada per la burgesia moderada, "nous rics" que prompte van haver d'afrontar la tradició democràtica i radical en moltes comarques valencianes. Va ser l'origen de les tensions socials en territori valencià des de 1840.

La burgesia de la ciutat va accentuar el seu procés de castellanització, com a signe de distinció social enfront del poble pla, que va seguir utilitzant el valencià. Aquesta dualitat va marcar també l'activitat cultural: cultura de elits enfront de cultura popular.

commons.wikimedia.org

Antonio Gisbert Pérez (Alcoi, 1834-París 1902), *Fusilamiento de Torrijos y sus compañeros en las playas de Málaga* (1888), oli sobre llenç, 390x600 cms. Museo del Prado, Madrid

La revolución liberal y su significado

Germán Ramírez Aledón. *Universitat de València*

Hasta 1808 la sociedad valenciana vivía en un orden social poco cuestionado, cuyo origen se remontaba a la constitución del reino en el siglo XIII. El gran cambio vino con la revolución liberal iniciada en España a raíz del levantamiento contra la invasión francesa de 1808, frenada por las restauraciones del absolutismo fernandino, aunque sin posible vuelta atrás a partir de la muerte de Fernando VII en septiembre de 1833.

Un proceso histórico dilatado y complejo, de carácter revolucionario, de ruptura con el viejo orden que dio paso a un orden social nuevo. Iniciado en 1808 en tierras valencianas, alcanzó su momento culminante tras la regencia del general Espartero. Hasta 1843, esta "utopía liberal", basada en la soberanía nacional, la libertad de prensa, el sistema de propiedad privada y la monarquía constitucional siguió viva. A partir de este momento, las conquistas revolucionarias fueron disipándose y una clase burguesa –pero no revolucionaria– se apropió del poder y de los beneficios económicos y territoriales que la propia revolución liberal había generado.

Por ello se habla de revolución liberal, pues la gran burguesía fue más beneficiaria que protagonista de los hechos. Tras la Guerra del francés, el liberalismo se convirtió en una fuerza política de primera magnitud por la rápida y creciente ampliación de sus bases sociales. Este proceso fue favorecido por el desarrollo de una cultura política de corte liberal y por el contenido universalista de este pensamiento, heredado en gran parte de la etapa de la Ilustración tardía.

El sistema surgido tras el primer liberalismo, que se inició en Cádiz, se materializó en un Estado liberal parlamentario, de sufragio restringido, y una economía capitalista vinculada a los mercados nacional y colonial. Este sistema estuvo en manos de una oligarquía formada por la burguesía moderada, "nuevos ricos" que pronto tuvieron que afrontar la tradición democrática y radical en muchas comarcas valencianas. Fue el origen de las tensiones sociales en territorio valenciano desde 1840.

La burguesía de la ciudad acentuó su proceso de castellanización, como signo de distinción social frente al pueblo llano, que siguió utilizando el valenciano. Esta dualidad marcó también la actividad cultural: cultura de élites frente a cultura popular.

El General Espartero, Joaquín Baldomero Fernández-Espartero Álvarez de Toro. (Granátula de Calatrava, Ciudad Real, 1793 - Logroño, 1879. Foto Juan Laurent

Francisco de Goya y Lucientes (Saragossa, 1746 - Burdeos, 1828) *Divina Libertad* (1812-1814), aiguada sobre paper, 20,5 x 14,3 cm. Museo del Prado, Madrid

Cronología de la Revolución Española. Gravat de coure, talla dolça. Vicente López. Dibujó: Tomás López Enguídanos, grabó 68,1x51,6 cm. Museo Municipal de Madrid. Gabinete de Estampas, Inv. 4687.

La guerra del francés (1808-1814)

Germán Ramírez Aledón. *Universitat de València*

La invasió napoleònica va encetar una nova etapa en la història del poble valencià marcada estretament pels esdeveniments generals de la història espanyola. La guerra de la Independència o *guerra del francés* marca la gran ruptura amb l'Antic Règim. Les abdicacions de Baiona, quan Carles IV va cedir la corona espanyola a l'emperador de França i els successos del 2 de Maig a Madrid van arribar a València el 23 de maig de 1808.

Durant quasi quatre anys, l'antic regne valencià es va mantindre lliure de l'ocupació. Es van formar Juntes amb la finalitat d'organitzar la defensa i el subministrament a les tropes, regular la vida econòmica i política, i triar diputats per a les primeres Corts constituents de la història d'Espanya. El seu treball en les Corts de Cadis, les sessions de les quals es van iniciar pel setembre de 1810, va ser diversa. Van destacar els diputats valencians Villanueva, Aparici o Castelló en l'ala liberal; i Borrull o Sombiela, en la més conservadora o *servil*.

L'ocupació francesa no va ser immediata ni uniforme. Alacant es va mantindre lliure tota la guerra. Després de dos setges anteriors en 1808 i 1810, València va capitular al gener de 1812. El mariscal Suchet, cap de les tropes ocupants, malgrat les reformes, va aplicar elevades contribucions de guerra i una dura repressió, que van arruïnar els camperols valencians.

L'alliberament del regne va ser conseqüència de la derrota francesa a Vitòria. Suchet va evacuar València el 5 de juliol de 1813. Ferran VII va emprendre viatge de retorn a Espanya. El 16 d'abril de 1814 va entrar a València. La poderosa oposició absolutista es va organitzar per restaurar Ferran VII com a monarca absolut. El colp d'estat, amb el suport de la noblesa, va ser dirigit pel capità general Elío, defensor dels drets absoluts del monarca. La pressió dels sectors reaccionaris, plasmada en el *Manifest dels Perses,* va animar el rei a signar en secret el 4 de maig el decret que anul·lava l'obra legislativa de les Corts de Cadis i la Constitució de 1812. Elío, home de confiança del monarca a València, va governar de forma absoluta i intransigent i va reprimir qualsevol pronunciament liberal fins a 1820.

Tomás López de Enguídanos (1773 – 1814) *Atac a València: València derrota davant les seues muralles el mariscal Moncey.* Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Signatura: Grab/1

Joaquín Sorolla i Bastida (València, 1863 - Cercedilla, 1923) *El Palleter declara la guerra a Napoleó* (detall) (1884), oli sobre llenç,154 x 205 cm. Diputació Provincial de Valencia

Miguel Parra (atribuït) (1780-1846) *Francisco Javier de Elío*, capità general de València, oli sobre llenç, 108 x 81 cm. Museo del Prado, Madrid

commons.wikimedia.org

La guerra del francés (1808-1814)

Germán Ramírez Aledón. *Universitat de València*

La invasión napoleónica inauguró una nueva etapa en la historia del pueblo valenciano marcada estrechamente por los acontecimientos generales de la historia española. La guerra de la Independencia o *guerra del francés* marca la gran ruptura con el Antiguo Régimen. Las abdicaciones de Bayona, cuando Carlos IV cedió la corona española al emperador de Francia, y los sucesos del 2 de Mayo en Madrid llegaron a Valencia el 23 de mayo de 1808.

Durante casi cuatro años, el antiguo reino valenciano se mantuvo libre de la ocupación. Se formaron Juntas con el fin de organizar la defensa y el suministro a las tropas, regular la vida económica y política, y elegir a diputados para las primeras Cortes constituyentes de la historia de España. Su labor en las Cortes de Cádiz, cuyas sesiones se iniciaron en septiembre de 1810, fue diversa. Destacaron los diputados valencianos Villanueva, Aparici o Castelló en el ala liberal; y Borrull o Sombiela, en la más conservadora o *servil*.

La ocupación francesa no fue inmediata ni uniforme. Alicante se mantuvo libre toda la guerra. Tras dos asedios anteriores en 1808 y 1810, Valencia capituló en enero de 1812. El mariscal Suchet, jefe de las tropas ocupantes, a pesar de las reformas, aplicó elevadas contribuciones de guerra y una dura represión, que arruinaron al campesino valenciano.

Ferdinand Sébastien Goulu (1796 – 1848?), *Retrato del Mariscal Suchet, duque de la Albufera* (ca. 1828), aiguafort i buril, Ajuntament de València

Théatre des opérations de l'Armée d'Aragon. Mémoires du maréchal Suchet, duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814 Atlas écrits par lui même .Louis Gabriel Suchet (1770-1826) Biblioteca Nacional de España. Signatura: GMG/717

La liberación del reino fue consecuencia de la derrota francesa en Vitoria. Suchet evacuó Valencia el 5 de julio de 1813. Fernando VII emprendió viaje de regreso a España. El 16 de abril de 1814 entró en Valencia. La poderosa oposición absolutista se organizó para restaurar a Fernando VII como monarca absoluto. El golpe de Estado, apoyado por la nobleza, fue dirigido por el capitán general Elío, defensor de los derechos absolutos del monarca. La presión de los sectores reaccionarios, plasmada en el *Manifiesto de los Persas,* animó al rey a firmar en secreto el 4 de mayo el decreto que anulaba la obra legislativa de las Cortes de Cádiz y la Constitución de 1812. Elío, hombre de confianza del monarca en Valencia, gobernó de forma absoluta e intransigente y reprimió cualquier pronunciamiento liberal hasta 1820.

Gomis a Madrid

Rafa Ferrero Terol

Davant l'èxit aconseguit amb les seues cançons patriòtiques, Gomis trasllada la seua residència en l'any 1821 de València a Madrid, de la qual cosa dóna compte, a la seua mort, la premsa de l'època. També el seu gran amic Santiago de Masarnau ho va referir en el diari El Español: *"El año 21 vino á Madrid y fue nombrado á poco de su llegada director de la música de alabarderos que debía formarse y que al fin no se formo…"*. Malgrat el contratemps, el 22 de juny del mateix any va estrenar en el teatre del Principe. Aquest fet es ressenya en l'edició d'aquell divendres del Diario Madrid: *"Las boleras, la sinfonía y el melodrama son composiciones del profesor D. José Gomis y Colomer, natural de Valencia, recién llegado a esta corte…."* El melodrama estrenat va ser Sensibilidad y prudencia o La aldeana, cantat per Loreto García.

Un any més tard, en l'any 1822, va rebre l'esperat nomenament de director: *"Despues del célebre 7 de julio el ayuntamiento dio á la Milicia Nacional una música ó banda militar, y se nombró á Gomis director de ella, en cuyo destino permaneció hasta la entrada de las tropas francesas…"*

A la fi d'aquell mateix any, participa amb altres músics en la creació de l'Escola General de Música com a professor de solfeig. L'1 de gener de 1823, la banda de la Milícia Nacional, dirigida per ell, interpreta en la jura de bandera commemorativa del pronunciament liberal el seu himne *Al viento tremola*. Poc després, s'interpreten de nou en el teatre del Príncipe obres de Gomis, entre les quals un duo i un nou himne patriòtic.

Aquell mateix any, amb l'arribada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, s'imposa el nefast règim absolutista de Ferran VII. Els diversos himnes i cançons patriòtiques, que Gomis va compondre durant l'època constitucional, i les seues opinions liberals van fer inevitable que s'exiliara a França. La precipitada marxa va ser, segons Viardot, "campo a través". Durant el viatge uns bandolers li van furtar tot allò que duia de valor, encara que li van deixar les partitures.

Madrid, en la vida de Gomis, va suposar assaborir les mels del triomf i l'amargor de la indiferència. Un escenari que el va acompanyar la resta de la vida. No és estrany que en una de les cartes a Masarnau es lamentara d'aquella etapa liberal en la Vila i Cort.
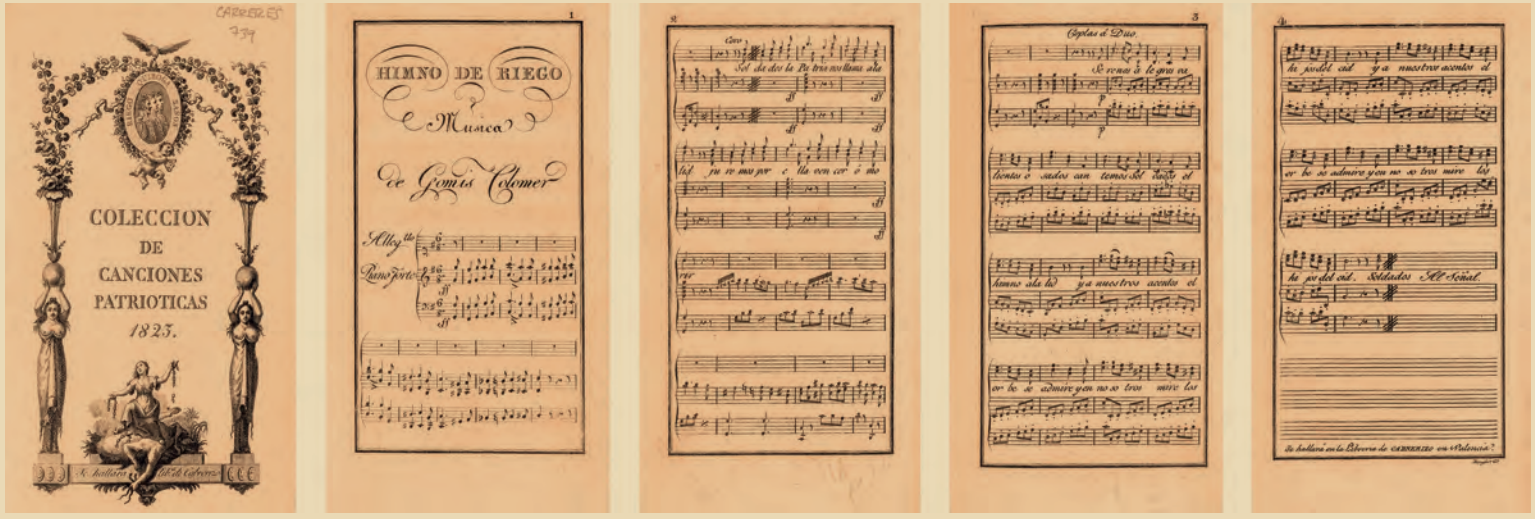
Colección de canciones patrióticas que dedica al ciudadano Rafael del Riego (1823). Himno de Riego. Música de Gomis Colomer. Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Biblioteca Carreres. Signatura: Carreres/739

Gomis en Madrid

Rafa Ferrero Terol

Ante el éxito cosechado con sus canciones patrióticas, Gomis traslada su residencia en el año 1821 de Valencia a Madrid, de ello da cuenta, a su muerte, la prensa de la época. También su gran amigo Santiago de Masarnau lo refirió en el diario El Español: *"El año 21 vino á Madrid y fue nombrado á poco de su llegada director de la música de alabarderos que debía formarse y que al fin no se formo…"*. A pesar del contratiempo, el 22 de junio del mismo año estrenó en el teatro del Príncipe. Este hecho se reseña en la edición de aquel viernes del Diario Madrid: *"Las boleras, la sinfonía y el melodrama son composiciones del profesor D. José Gomis y Colomer, natural de Valencia, recién llegado a esta corte…."* El melodrama estrenado fue Sensibilidad y prudencia o La aldeana, cantado por Loreto García.

Un año más tarde, en 1822, recibió el esperado nombramiento de director: *"Despues del celebre 7 de julio el ayuntamiento dio á la Milicia Nacional una música ó banda militar, y se nombró á Gomis director de ella, en cuyo destino permaneció hasta la entrada de las tropas francesas…"*

A finales de año, participa con otros profesores en la creación de la Escuela General de Música con el puesto de profesor de solfeo. El día 1 de enero de 1823, la banda de la Milicia Nacional, dirigida por él, interpreta en la jura de bandera conmemorativa del pronunciamiento liberal su himno *Al viento tremola*. Poco después, se interpretan de nuevo en el teatro del Príncipe obras de Gomis, entre ellas un dúo y un nuevo himno patriótico.

Ese mismo año, con la llegada de los Cien Mil Hijos de San Luis, se impone el nefasto régimen absolutista de Fernando VII. Los diferentes himnos y canciones patrióticas, que Gomis compuso durante la época constitucional, así como sus opiniones liberales hicieron inevitable que se exiliara en Francia. La precipitada marcha fue, según Viardot, "campo a través". Durante el viaje unos bandoleros le robaron cuanto de valor portaba, aunque le dejaron sus partituras.

Madrid, en la vida de Gomis, supuso saborear las mieles del triunfo y la amargura de la indiferencia. Un escenario que le acompañó el resto de su vida. No resulta extraño que en una de sus cartas a Masarnau se lamentase de aquella etapa liberal en la Villa y Corte.

José Arroniz Sierra. Uniformes de la Milicia Nacional aprobados por la Comisión del Excmo. Ayuntamiento de Madrid. Grabado calcográfico entre 1701 y 1800. Biblioteca Nacional de España

Teatro Español. Fins a 1894 es denominaba Teatro del Príncipe on Gomis estrena les seues primeres obres
Teatro Español. Hasta 1894 se denominaba Teatro del Príncipe, donde Gomis estrena sus primeras obras

El Trienni Liberal (1820-1823)

Luz Ortiz García-Bustelo

El comandant asturià Rafael del Riego, pel març de 1820 i amb un exèrcit que anava destinat a Amèrica, va imposar per la força al rei un govern liberal. Ferran VII, temorós d'arriscar-ho tot en una guerra civil, va claudicar i va jurar la Constitució. És un assaig en la vida pública del règim liberal proclamat en las Corts de Cadis.

Malgrat la confusió política, amb interferències (violentes o solapades) de diverses forces polítiques, es va configurar un govern integrat per Pérez de Castro, Canga Argüelles, Bardají, Martínez de la Rosa i alguns altres liberals més, que va treballar sota pressions de diversa índole: del rei, dels absolutistes, dels liberals exaltats, de les societats secretes de tipus maçònic…

El 9 de juliol de 1820 va suposar la primera experiència històrica de combinar el poder real amb la representació de la sobirania popular, fins llavors excloents. La seua obra va ser:

1.- Restablir la situació institucional anterior a 1814.

2.- Recuperar el comerç amb Amèrica, interromput per l'emancipació.

Vicente López Portaña (Valencia,1772 - Madrid, 1789) *Ferran VII amb l'hàbit de l'ordre de Carles III,* oli sobre llenç, 246 x 120 cm. Museu de l'Almudí, Xàtiva

Bonifaz, José (fl. 1797-1819), *Vuelta de la esclavitud de S.M.D. Fernando VII,* Biblioteca Nacional de España

Anónimo español (s. XIX), Vista del salón de Cortes y suntuoso trono en el acto de jurar la Constitución de la Monarquia Española el Rey Fernando VII el dia 9 de Julio de 1820, Biblioteca Nacional de España

3.- Liberalitzar la terra i abolir de nou els senyorius.

4.- Sanejar la hisenda pública i superar la fallida.

5.-Reformar facultats jurisdiccionals i fiscals de l'Església per tal d'aconseguir el seu sosteniment.

Aquestes columnes vertebrals del renaixement socioeconòmic espanyol no aconseguiren l'èxit pels canvis revolucionaris de finals de 1821 i començament de 1822. Cada any l'Estat va haver de reconéixer un dèficit de diversos centenars de milions de rals que, successivament, es van acumular. La difícil situació de la Hisenda pública no troba una eixida fins que arribe al govern López Ballesteros, al final del Trienni. Prèviament, les cinc bases fixades van ser suprimides per decret reial de l'1 d'octubre de 1823 en restablir Ferran VII el seu poder absolut. Els liberals es van exiliar.

El Trienio Liberal (1820-1823)

Luz Ortiz García-Bustelo

El comandante asturiano Rafael del Riego, con un ejército que iba destinado a América, en marzo de 1820, impuso por la fuerza al rey un gobierno liberal. Fernando VII, temeroso de arriesgarlo todo en una guerra civil, claudicó y juró la Constitución. Seria un ensayo en la vida pública del régimen liberal proclamando en las Cortes de Cádiz.

Pese a la confusión política, con interferencias (violentas o solapadas) de varias fuerzas políticas, se configuró un gobierno integrado por Pérez de Castro, Canga Argüelles, Bardají, Martínez de la Rosa y otros liberales, que trabajó bajo presiones de distinta índole: del rey, de los absolutistas, de los liberales exaltados, de las sociedades secretas de tipo masónico…

El 9 de julio de 1820 supuso la primera experiencia histórica de combinar el poder real con la representación de la soberanía popular, hasta entonces excluyentes. Su obra fue:

1.- Restablecer la situación institucional anterior a 1814.

2.- Recuperar el comercio con América, interrumpido por la emancipación.

3. - Liberalizar la tierra y abolir de nuevo los señoríos.

4.- Sanear la hacienda pública y superar la bancarrota.

5.-Reformar facultades jurisdiccionales y fiscales de la Iglesia para lograr su sostenimiento.

Estas columnas vertebrales del renacer socio-económico español no obtuvieron éxito por los cambios revolucionarios de fines de 1821 y principios de 1822. Todos los años el Estado tuvo que reconocer un déficit de varios cientos de millones de reales que, sucesivamente, se fueron acumulando. La difícil situación de la Hacienda pública no hallaría un punto de salida hasta que llegara al gobierno López Ballesteros, al fin del Trienio. Previamente, las cinco bases fijadas fueron suprimidas definitivamente por decreto real del 1 de octubre de 1823 al restablecer Fernando VII su poder absoluto. Los liberales se exiliaron.

José Vallejo y Galeazo, (1821-1882) Santos González y Martín. *Retrato de Rafael del Riego* Núñez, Biblioteca Nacional de España

Constitución política de la Monarquía Española: promulgada en Cádiz a 19 de Marzo de 1812 Cádiz Imprenta Tormentaria y en la Imprenta Real. 1812. Biblioteca Nacional de España

La làpida constitucional de 1812

Alfred Bernabeu Sanchis

El pronunciament del tinent coronel Rafael Riego es generalitzà i obligà Ferran VII a jurar fidelitat a la Constitució amb un manifest que finalitzava amb aquestes paraules: *"Marchemos francamente, y yo el primero, por la senda constitucional..."* Es restablia, doncs, la Constitució de 1812.

La junta provisional convocà elecció de diputats per a formar noves corts. Era tanta l'alegria que les autoritats ontinyentines celebraren la jornada electoral –diumenge 30 d'abril de 1820– amb uns festejos extraordinaris. Entre els actes, destacava la instal·lació d'una làpida en el frontispici de l'ajuntament amb una inscripció relativa a la restaurada constitució.

Dissabte 29 d'abril, en la plaça Major, davant un públic expectant format per la corporació, clergat i persones sense distinció social, però vestides "con la decencia que requiere un acto tan solemne", es publicava de manera solemne la Constitució. Prèviament des de l'església de Sant Francesc celebraren una desfilada en la qual participaren els gremis. Un manuscrit anònim del segle XIX mostra que *"se hizo la procesión y fiesta de la Constitución con moros disparando. Cada oficio (els gremis) con su guion, detrás los caballeros y los clérigos y Religiosos. Y la lápida la trahían con un carro triunfante entre 2 ninfas y, en centro, un niño vestido de ánjel con la acción de sostener la piedra en la mano izquierda. Y bajo el pabellón carmesí un lienzo de Fernando VII. Y detrás del carro hiban los maseros y Justicia y cerraba la procesión unos turcos de a cavallo disparando"*.

El símbol més apreciat pels liberals, la làpida de la Constitució, va ser destruïda l'1 de juliol de 1823 quan les forces absolutistes ocuparen Ontinyent. El comandant de la tropa va autoritzar que *"se echase a tierra la lápida de la Constitución en consideración al entusiasmo manifestado por el pueblo, lo qual se verificó inmediatamente con aplauso general"*. L'anònim dietarista encara afegia un detall més; el menyspreu amb què es verificà la destrucció: amb vol de campanes i formada la tropa d'esquenes mentre l'enderrocaven.

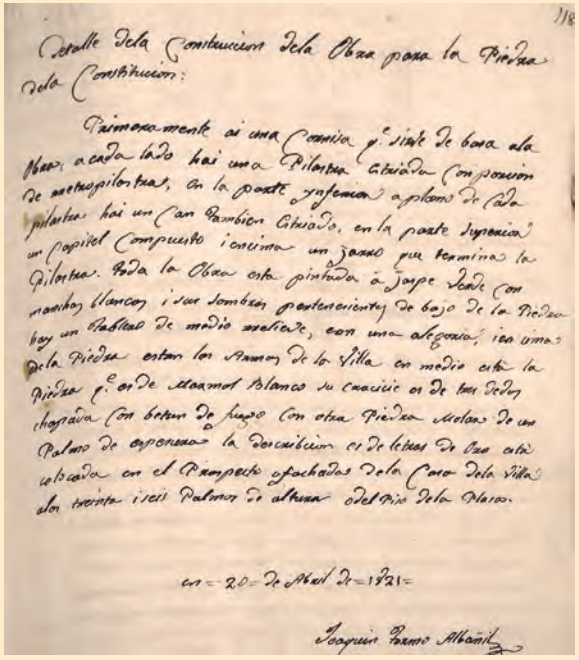

20 d'abril de 1821. *Detalle de la construcción de la obra para la piedra de la Constitución*
Llibre de Cabildos 1821, foli 118 r. Arxiu Municipal d'Ontinyent

La lápida constitucional de 1812

Alfred Bernabeu Sanchis

El pronunciamiento del teniente coronel Rafael Riego se generalizó y obligó a Fernando VII a jurar fidelidad a la Constitución con un manifiesto que concluía con estas palabras: *"Marchemos francamente, y yo el primero, por la senda constitucional..."* Se restablecía, así, la Constitución de 1812.

La junta provisional convocó elección de diputados para formar nuevas cortes. Era tanta la alegría que las autoridades de Ontinyent celebraron la jornada electoral –el domingo 30 de abril de 1820– con unos festejos extraordinarios. Entre los actos, destacaba la instalación de una lápida en el frontispicio del ayuntamiento con una inscripción relativa a la restaurada constitución.

El sábado 29 de abril, en la plaza Mayor, ante un público expectante formado por la corporación, los clérigos y las personas sin distinción social, pero vestidas *"con la decencia que requiere un acto tan solemne"*, se publicaba de manera solemne la Constitución. Previamente desde la iglesia de San Francisco celebraron un desfile en el que participaron los gremios. Un manuscrito anónimo del siglo XIX dice que *"se hizo la procesión y fiesta de la Constitución con moros disparando. Cada oficio (los gremios) con su guion, detrás los caballeros y los clérigos y Religiosos. Y la lápida la trahían con un carro triunfante entre 2 ninfas y, en centro, un niño vestido de ánjel con la acción de sostener la piedra en la mano izquierda. Y bajo el pabellón carmesí un lienzo de Fernando VII. Y detrás del carro hiban los maseros y Justicia y cerraba la procesión unos turcos de a cavallo disparando"*.

El símbolo más apreciado por los liberales, la lápida de la Constitución, fue destruida el 1 de julio de 1823 cuando las fuerzas absolutistas ocuparon Ontinyent. El comandante de la tropa autorizó que *"se echase a tierra la lápida de la Constitución en consideración al entusiasmo manifestado por el pueblo, lo qual se verificó inmediatamente con aplauso general"*. El anónimo dietarista también añadía un detalle más, el menosprecio con el que se verificó la destrucción: con volteo de campanas y formada la tropa de espaldas mientras la destruían.

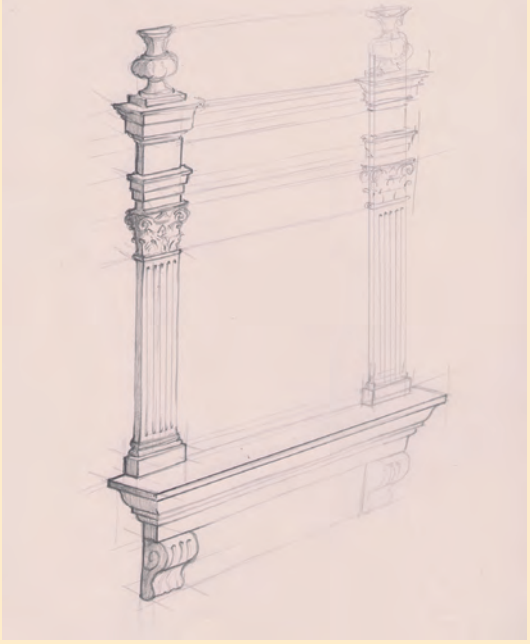

Interpretació de la traça ornamental que envoltava la làpida.
Dibuix de Vicent Guerola Blay

París 1823-1826

Miquel Àngel Múrcia i Cambra

L'exili polític de Josep Melcior Gomis insereix el compositor en una xarxa d'intersolidaritat formada per exiliats, que situaren les seues tertúlies culturals i polítiques a emblemàtics llocs de la capital parisenca com *L'Hôtel Favart*. Entre els anys 1823 i 1826 se situa el primer període de residència a París del compositor Gomis, caracteritzat per l'ocupació del seu art musical i la voluntat d'aproximació del seu domicili al Quartier operístic. Aquest és un moment d'efervescència musical i cultural dins d'una la dinàmica socialitzadora de l'estat reformat liberal francés. La fràgil situació econòmica del valencià és subsanada per l'ajut del famós tenor Manuel García, que li proporciona alumnat per a la seua educació vocal.

Fet i fet, Gomis reforça les relacions amb personatges que formaran part del seu univers íntim com Masarnau, Carnicer, Massimo Taparelli, Viardot, Rossini i Berlioz, entre d'altres. Aquests el vinculen, no sols amb el gruix de l'activisme cultural i social d'avantguarda parisenc de caire liberal, sinó també amb l'avantguarda compositiva musical europea.

Així doncs, el compositor ontinyentí estudia en aquest període la música de Carl Maria Von Weber i de Ludwig Van Beethoven, i s'interessa per l'expressió compositiva de les escoles musicals italianes, franceses i alemanyes. Gomis vincularà aquest interés per l'expressió musical contemporània amb la tradició polifònica i expressiva hispànica, i generarà un interessant sincretisme musical i un exemple de l'experiència europea de la transferència cultural que es donà a París.

És el moment de la creació del Primer Volum del Mètode de Cant i Solfeig que fou avalat per Rossini, Boieldieu i Cherubini i que Gomis va poder publicar amb una interessant aportació pedagògica. D'altra banda, trobem la composició de la seua primera òpera *Le Favori*, motivada per la impressió artística que li generà l'òpera *Freyschüzt* de C.M. Weber i *L'Isola Disabitada* de Haydn.

Imatge actual de l'Hotel Favart de París
Imagen actual del Hotel Favart de París

Nº 157 del Boulevard Saint Germain, antic nº 9 de la rue Taranne on Gomis es va allotjar a París
Nº 157 del Boulevard Saint Germain, antiguo nº 9 de la rue Taranne donde Gomis se alojó en París

Pierre Petit (1831-1909). *Hector Berlioz*. Fotografia
Bibliothèque nationale de France

París 1823-1826

Miquel Àngel Múrcia i Cambra

El exilio político de Josep Melcior Gomis situa al compositor en una red de intersolidaridad formada por exiliados, que situaron sus tertulias culturales y políticas en emblemáticos lugares de la capital parisina como *L'Hôtel Favart*. Entre los años 1823 y 1826 se sitúa el primer periodo de residencia en París del compositor Gomis, caracterizado por la ocupación en su arte musical y la voluntad de aproximación de su domicilio al Quartier operístico. Este es un momento de efervescencia musical y cultural dentro de la dinámica socializadora del estado reformado liberal francés. La frágil situación económica del valenciano es subsanada por la ayuda del famoso tenor Manuel García, que le proporciona alumnado para su educación vocal.

En definitiva, Gomis refuerza las relaciones con personajes que formarán parte de su universo íntimo como Masarnau, Carnicer, Massimo Taparelli, Viardot, Rossini y Berlioz, entre otros. Estos lo vinculan, no sólo con el grueso del activismo cultural y social de la vanguardia parisina de cariz liberal, sino también con la vanguardia compositiva musical europea.

Así pues, el compositor de Ontinyent estudia en este periodo la música de Carl Maria Von Weber y de Ludwig Van Beethoven, y se interesa por la expresión compositiva de las escuelas musicales italianas, francesas y alemanas. Gomis vinculará este interés por la expresión musical contemporánea con la tradición polifónica y expresiva hispánica, y generará un interesante sincretismo musical y un ejemplo de la experiencia europea de la transferencia cultural que se dio en París.

Es el momento de la creación del Primer Volumen del Método de Canto y Solfeo que fue avalado por Rossini, Boieldieu y Cherubini y que Gomis pudo publicar con una interesante aportación pedagógica. Por otro lado, encontramos la composición de su primera ópera *Le Favori,* motivada por la impresión artística que le generó la ópera *Freyschüzt* de C.M. Weber y *L'Isola Disabitada* de Haydn.

Friederich Lieber (1780-1859). *Gioachino Rossini.* Litografia (1820-1840). Bibliothèque nationale de France

Londres 1826-1829

Rafael Gisbert

El 28 de febrer de 1826 arriba Gomis a Londres, procedent de París. Allí es reuneix amb els seus dos amics que l'han precedit en el viatge: el pianista madrileny Santiago Masarnau i la cantatriu italiana Giuseppina Laborde Bussoni. Els tres músics, instal·lats en el número 142 de *Regent Street* i ajudats per Don Francisco Manota, que ve a ser el seu mecenes o soci capitalista, han forjat un pla ambiciós que duen en gran secret: fundar una escola de cant en la capital londinenca.

Aquest pla inicial no es realitza totalment, però les cartes de recomanació de Rossini, que el compositor ontinyentí porta amb ell i el seu mètode de cant, recentment imprés, els obrin les portes de moltes famílies aristocràtiques i de l'alta burgesia de la capital. Aquesta circumstància els possibilita intervenir en festes i *soirées* durant la rica *season* londinenca i proporcionar-los, per tant, un gran nombre d'alumnes i uns ingressos confortables.

A mitjans de l'any 1826 arriba a Londres un nou ambaixador d'Espanya: don Fernando de Aguilera y Contreras, comte de l'Alcúdia. El nou ambaixador nomena Gomis mestre de capella i Masarnau organista, càrrecs per descomptat honorífics i sense sou, però que els donen accés a les festes i recepcions de l'Ambaixada.

Durant aquest període Gomis publica el seu *Hymne to the Divinity,* dedicat a Sir Gore Ouseley, així com diverses cançons populars espanyoles (*La Desvelada, El corazón en venta, La rosa vi mostrar* …), amb text d'un prestigiós exiliat: el metge vallisoletà don Mateo de Seoane, diputat durant el trienni liberal i futur ministre de Sanitat. Algunes d'aquestes cançons van ser traduïdes a l'anglès pel jove i prolífic autor santanderí Telesforo de Trueba y Cossío, que no solament va ser el seu guia, intèrpret i professor d'anglés, sinó a més el seu millor amic durant l'estada a Londres.

Però el major títol de glòria el constitueix, sens dubte, l'estrena de la seua cantata *L'Inverno* per la prestigiosa *Royal Philarmonic Society* el 23 d'abril de 1827, juntament amb obres de Rossini, Mozart, Beethoven i Weber. El crític de *The Harmonicon* elogiava el quartet de Gomis: *"This last is one of the prettiest things of the kind we ever listened to"*.

El 2 d'agost de 1829 tornava Gomis a París a la recerca del seu destí. Llavors no ho sabia, però deixava al darrere els tres anys més feliços del seu exili.

Bartolomé Maura Montaner (1844-1926) *Retrato de Santiago Massarnau.* Gravat a l'aiguafort Biblioteca Nacional de España

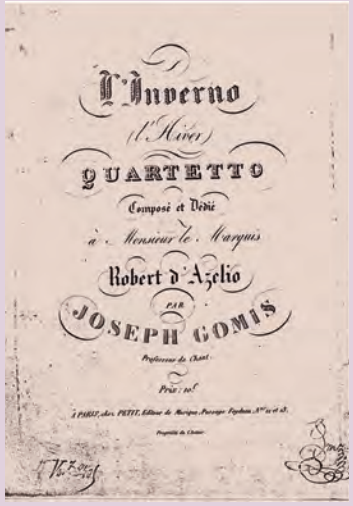

Portada de la partitura de L'Inverno, interpretada per la Philarmonic Society. Biblioteca Nacional de París

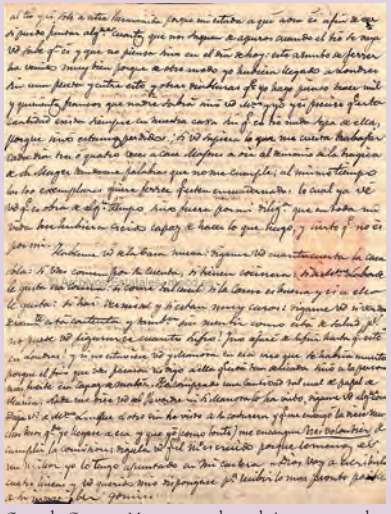

Carta de Gomis a Masarnau en la qual s'interessa per la vivenda en Regent Street en 1825. Archivo Histórico Nacional 744, Colección San Jurjo, legajo 8

Carta de Gomis a Masarnau en la que se interesa por la vivienda en Regent Street en 1825. Archivo Histórico Nacional 744, Colección San Jurjo, legajo 8

Londres 1826-1829

Rafael Gisbert

El 28 de febrero de 1826 llega Gomis a Londres, procedente de París. Allí se reúne con los dos amigos que le han precedido en el viaje: el pianista madrileño Santiago Masarnau y la cantatriz italiana Giuseppina Laborde Bussoni. Los tres músicos, instalados en el número 142 de *Regent Street* y respaldados por Don Francisco Manota, que viene a ser su mecenas o socio capitalista, han forjado un plan ambicioso que llevan en gran secreto: fundar una escuela de canto en la capital londinense.

Este plan inicial no se realiza totalmente, pero las cartas de recomendación de Rossini, que el compositor de Ontinyent trae consigo y su método de canto, recién impreso, les abren las puertas de muchas familias aristocráticas y de la alta burguesía de la capital. Esta circunstancia les posibilita intervenir en fiestas y *soirées* durante la rica season londinense y proporcionarles, por ende, un gran número de alumnas y unos ingresos confortables.

A mediados de 1826 llega a Londres un nuevo embajador de España: don Fernando de Aguilera y Contreras, conde de la Alcudia. El nuevo embajador nombra a Gomis maestro de capilla y a Masarnau organista, cargos por supuesto honoríficos y sin sueldo, pero que les dan entrada en las fiestas y recepciones de la Embajada.

Durante este periodo Gomis publica su *Hymne to the Divinity,* dedicado a Sir Gore Ouseley, así como varias canciones populares españolas (*La Desvelada, El corazón en venta, La rosa vi mostrar…*), con texto de un prestigioso exiliado: el médico vallisoletano don Mateo de Seoane, diputado durante el trienio liberal y futuro ministro de Sanidad. Algunas de estas canciones fueron traducidas al inglés por el joven y prolífico autor santanderino Telesforo de Trueba y Cossío, que no solamente fue su guía, interprete y profesor de inglés, sino además su mejor amigo durante su estancia en Londres.

Pero su mayor título de gloria lo constituye, sin duda, el estreno de su cantata *L'Inverno* por la prestigiosa *Royal Philarmonic Society* el 23 de abril de 1827, junto a obras de Rossini, Mozart, Beethoven y Weber. El crítico de *The Harmonicon* elogiaba el cuarteto de Gomis: *"This last is one of the prettiest things of the kind we ever listened to"*.

El 2 de agosto de 1829 regresaba Gomis a París en busca de su destino. Entonces no lo sabía, pero dejaba tras si los tres años más felices de su exilio.

Regent Street en 1823

Carta de Gomis adreçada a Masarnau quan vivia en Regent Street. Archivo Histórico Nacional 744, Colección San Jurjo, legajo 8

Carta de Gomis dirigida a Masarnau cuando vivía en Regent Street. Archivo Histórico Nacional 744, Colección San Jurjo, legajo 8

París 1829-1836

Miquel Àngel Murcia i Cambra

El darrer període vital del compositor Gomis s'emmarca entre els anys 1829 i 1836 a París. Josep Melcior Gomis abandonà la ciutat de Londres i la seua posició econòmica per instal·lar-se en una societat marcada per la profunda efervescència social, en la qual la pugna política entre el liberalisme i el conservadorisme autocràtic es manifesta en la Revolució de les Tres Glorioses pel juliol de 1830, la qual cosa influeix en l'escriptura musical del compositor.

Aquest període està caracteritzat per l'edició i composició de noves cançons líriques de saló i per la creació de gran part de l'empresa operística gomisiana. En aquests anys, Gomis recerca el seu anhel biogràfic fonamentat en l'escriptura d'òperes –primerament còmiques i en segon terme Grand Opéra– i en la col·laboració amb el reconegut llibretista Eugène Scribe, entre d'altres. En aquest període, el compositor ontinyentí assolí grans èxits operístics amb ressó social com l'Opéra-Comique *Le Diable à Séville o Le Revenant*; i d'altres produccions operístiques no tant exitoses com *Le Portefaix, Rock le Barbu*. Malgrat la nova situació política peninsular, Gomis prefereix romandre a París i projecta un viatge per conéixer Berlín, Roma, i d'altres ciutats, mostrant així un tret cosmopolita del seu subjecte íntim.

Fet i fet, aquest període produeix el trencament de l'estabilitat econòmica del compositor així com l'agreujament de la malaltia tísica que deteriora el seu instrument: la veu. El reconeixement musical arriba no sols de part del món musical -Veron, Duponchel, Berlioz, Meyerbeer, Scribe, entre d'altres- sinó també de les institucions polítiques de la Monarquia de Juliol, que el condecoren amb el títol de Cavaller de la Legió d'Honor, màxima distinció francesa concedida per mèrits extraordinaris.

La mort arribà el 27 de juliol de 1836, mentres treballa en la primera Grand Opéra *Lenor* i la ciutat celebrava els actes del sisé aniversari de la revolució de Juliol, quan s'inaugurava l'Arc del Triomf de l'Étoile. Les seues restes descansen al cementeri de Montmartre.

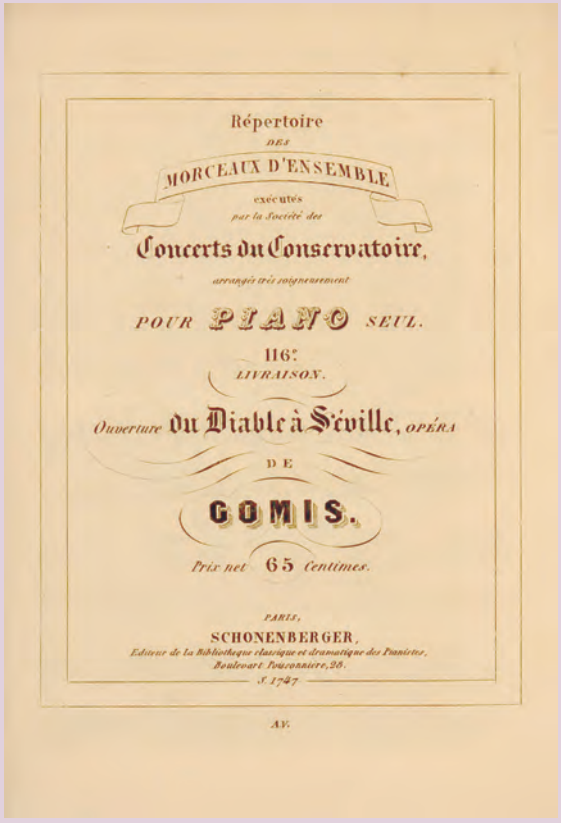

Le Diable à Séville. Ouverture. Ed. Georges Schonenberger 1851. Bibliothèque Nationale de France

Le Diable à Séville. Ed. Evette et Schaeffer (1902). Bibliothèque Nationale de France

París 1829-1836

Miquel Àngel Murcia i Cambra

El último periodo vital del compositor Gomis se enmarca entre los años 1829 y 1836 en París. Josep Melcior Gomis abandonó la ciudad de Londres y su posición económica para instalar-se en una sociedad caracterizada por la profunda efervescencia social, en la cual la pugna política entre el liberalismo y el conservadurismo autocrático se manifiesta en la Revolución de las Tres Gloriosas de julio de 1830, hecho que influye en la escritura musical del compositor.

Este periodo está caracterizado por la edición y composición de nuevas canciones líricas de salón y por la creación de gran parte de la empresa operística gomisiana. En estos años, Gomis busca su anhelo biográfico fundamentado en la escritura de óperas –primeramente cómicas y en segundo término Grand Opéra– y en la colaboración con el reconocido libretista Eugène Scribe, entre otros. En este periodo, el compositor de Ontinyent logró grandes éxitos operísticos con reconocimiento social como por ejemplo la Opéra-Comique *Le Diable à Séville o Le Revenant*; y otras producciones operísticas no tan exitosas como *Le Portefaix, Rock le Barbu*. A pesar de la nueva situación política peninsular, Gomis prefiere permanecer en París y proyecta un viaje para conocer Berlín, Roma, y otras ciudades continentales, mostrando así un rasgo cosmopolita de su sujeto íntimo.

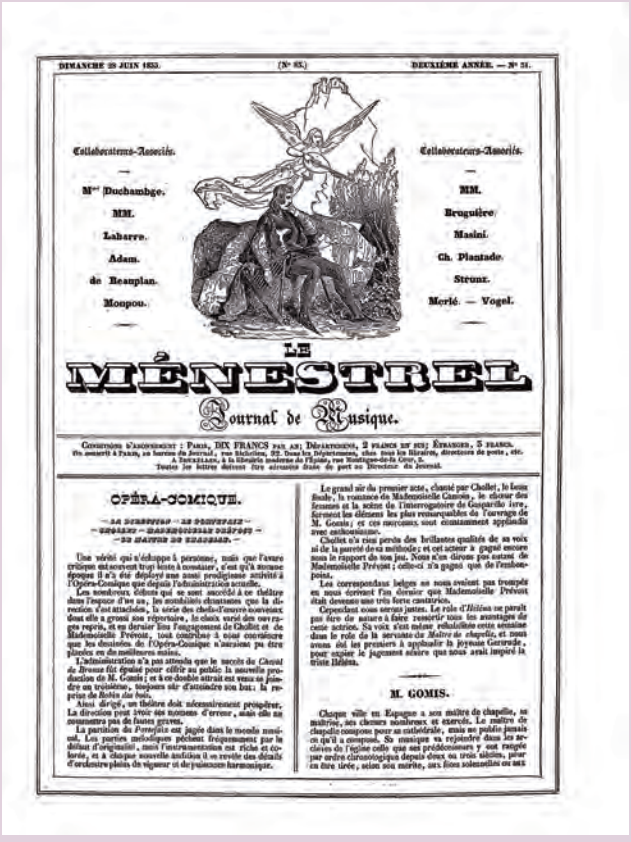

DIMANCHE 25 JUIN 1833. (N° 25.) DEUXIÈME ANNÉE. — N° 51.

Collaborateurs-Associés.

Mme Duchambge.
MM.
Labarre.
Adam.
de Beauplan.
Monpou.

Collaborateurs-Associés.

MM.
Brugnière
Masini.
Ch. Plantade.
Strunz.
Meriié. — Vogel.

LE MÉNESTREL
Journal de Musique.

CONDITIONS D'ABONNEMENT : PARIS, DIX FRANCS PAR AN; DÉPARTEMENS, 2 FRANCS DE PLUS; ÉTRANGER, 5 FRANCS.

OPÉRA-COMIQUE.

M. GOMIS.

Referències del compositor en la prensa de l'època. Le Ménestrel: journal de musique. 28-06-1835. Biblioteca Nacional de París
Referencias del compositor en la prensa de la época.Le Ménestrel: journal de musique. 28-06-1835. Biblioteca Nacional de París

En definitiva, este periodo produce el quebrantamiento de la estabilidad económica del compositor así como el agravamiento de su enfermedad tísica que deteriora su instrumento: la voz. El reconocimiento musical llega no sólo de parte del mundo musical -Veron, Duponchel, Berlioz, Meyerbeer, Scribe, entre otros- sino también de las instituciones políticas de la Monarquía de Julio, que lo condecoran con el título de Caballero de la Legión de Honor, máxima distinción francesa concedida por méritos extraordinarios.

La muerte llegó el 27 de julio de 1836, mientras trabaja en la primera Grand Opéra *Lenor* y la ciudad celebraba los actos del sexto aniversario de la revolución de Julio, cuando se inauguraba el Arco del Triunfo de l'Étoile. Sus restos descansan en el cementerio de Montmartre.
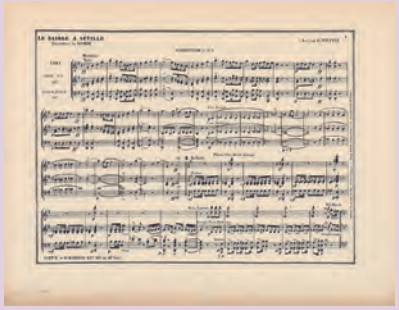
Le Diable à Séville. Ed. Evette et Schaeffer (1902). Bibliothèque Nationale de France

Tomba del compositor en el cementeri de Montmartre a París
Tumba del compositor en el cementerio de Monmartre en París

Repertori Musical

Miquel Àngel Murcia i Cambra

El catàleg del compositor valencià Josep Melcior Gomis està format per poc més de 80 obres que va escriure a les ciutats de València, Madrid, París i Londres. Certament, el catàleg és de dimensions reduïdes a causa de la prematura mort i per un itinerari vital marcat pel constant anhel biogràfic de canvi i transgressió. Però, malgrat això, el catàleg gomisià disposa d'una ampla pluralitat creativa i expressiva, que inclou creacions de música sacra, cançons liberals patriòtiques, cançó lírica de saló, quartets vocals, *Grand Opéra, Opéra-Comique* i una destacable tasca pedagògica amb els seus volums de Cant i Solfeig, que foren emprats fins al tombant del segle XIX.

Aquestes característiques formals i musicals de naturalesa plural se situen dins d'un context modernitzador de consum burgés de la música i la seua utilització com a element socialitzador dels nous Estats-Nació, constructor de les noves identitats nacionals, econòmiques, socials i culturals: el primer romanticisme europeu.

El llenguatge musical de Gomis és un exemple de sincretisme compositiu entre les innovacions del primer romanticisme europeu i la tradició d'arrel hispànica. Destaquen com a recursos compositius d'aquesta l'abundant presència de material seqüencial, les hemioles, el ritme ternari, l'ús de formes populars com la "seguidilla, bolera, jota i tirana". I com a recursos compositius relatius a la modernitat l'ús dels acords de setena disminuïda, acords de novena, la presentació del cromatisme a l'estil de Haydn, l'ús de la sisena augmentada a la manera de Beethoven, el treball programàtic i l' ús de la línia melòdica refinada, classicista, d'influència franco-italiana, amb acompanyament arpegiat i vocació romàntica. Les òperes com *Le Portefaix, Le Diable à Séville*, o el quartet vocal *La Primavera* són, entre d'altres, exemples d'aquest sincretisme entre tradició i modernitat. Amb aquesta combinació creativa, Gomis aporta a Europa la creació d'un estil híbrid que va gaudir de gran acceptació als teatres i salons anglesos i francesos de meitat del segle XIX.

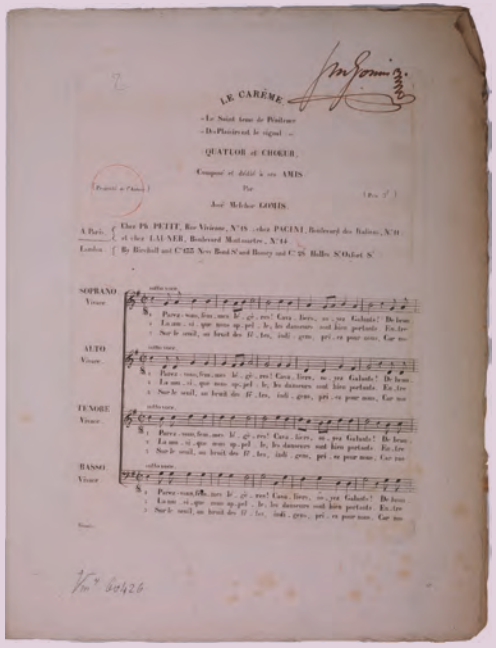

La Carême. Ed. P. Petit. Bibliothèque Nationale de France
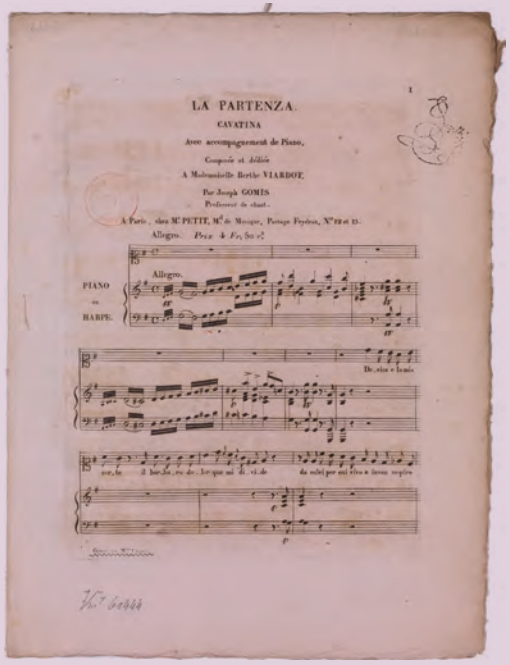
La Partenza. Ed. P. Petit. Bibliothèque Nationale de France

Repertorio Musical

Miquel Àngel Murcia i Cambra

El catálogo del compositor valenciano Josep Melcior Gomis está formado por poco más de 80 obras que escribió en las ciudades de Valencia, Madrid, París y Londres. Ciertamente, el catálogo es de dimensiones reducidas debido a la prematura muerte y por un itinerario vital marcado por el constante anhelo biográfico de cambio y transgresión. Pero, a pesar de ello, el catálogo gomisiano dispone de una gran pluralidad creativa y expresiva, que incluye creaciones de música sacra, canciones liberales patrióticas, canción lírica de salón, cuartetos vocales, Grand Opéra, Opéra-Comique y una destacable tarea pedagógica con sus volúmenes de Canto y Solfeo, que fueron empleados hasta finales del siglo XIX.

Estas características formales y musicales de naturaleza plural se sitúan dentro de un contexto modernizador de consumo burgués de la música y su utilización como elemento socializador de los nuevos Estados-Nación, constructor de las nuevas identidades nacionales, económicas, sociales y culturales: el primer romanticismo europeo.

El lenguaje musical de Gomis es un ejemplo de sincretismo compositivo entre las innovaciones del primer romanticismo europeo y la tradición de raíz hispánica. Destacan como recursos compositivos de esta la abundante presencia de material secuencial, las hemiolas, el ritmo ternario, el uso de formas populares como la seguidilla, bolera, jota y tirana". Y como recursos compositivos relativos a la modernidad el uso de los acuerdos de séptima disminuida, acuerdos de novena, la presentación del cromatismo al estilo de Haydn, el uso de la sexta aumentada a la manera de Beethoven, el trabajo programático y el uso de la línea melódica refinada, clasicista, de influencia franco-italiana, con acompañamiento arpegiado y vocación romántica. Las óperas como *Le Portefaix, Le Diable à Séville*, o el cuarteto vocal *La Primavera* son, entre otros, ejemplos de ese sincretismo entre tradición y modernidad. Con esta combinación creativa, Gomis aporta en Europa la creación de un estilo híbrido que disfrutó de gran aceptación en los teatros y salones ingleses y franceses de mitad del siglo XIX.
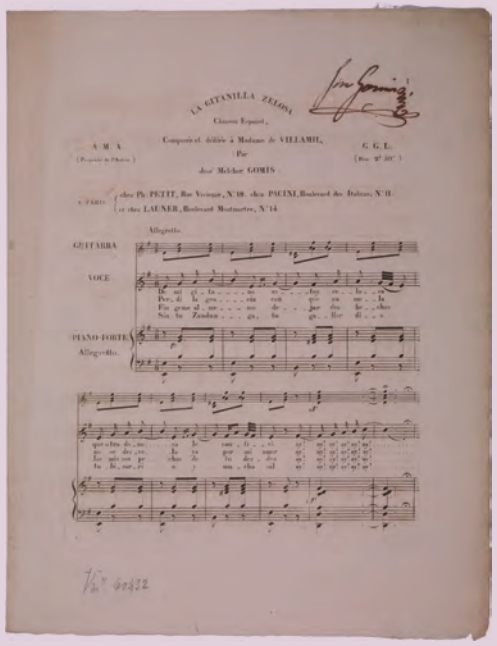
La Gitanilla Zelosa. Ed. P. Petit. Bibliothèque Nationale de France
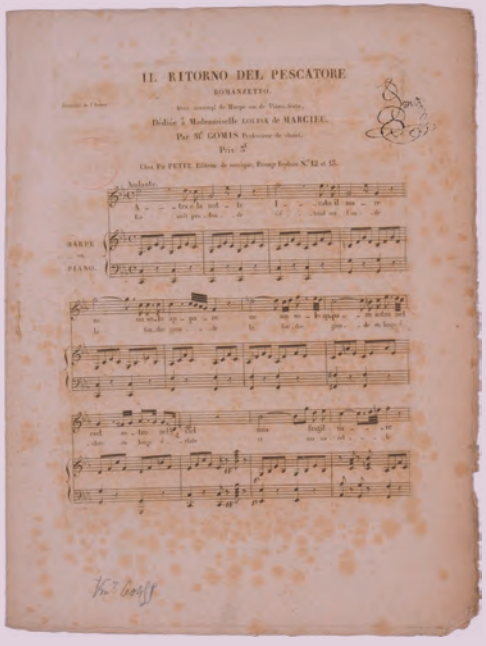
Il Ritorno del pescatore. Ed. P. Petit. Bibliothèque Nationale de France

Légion d'Honneur

Rafa Ferrero Terol

El objeto principal de esta carta es para decirle a usted que el sábado 30 de abril me nombró el Rey "chevalier de la Légion d'Honneur". Sabiendo el gusto que a Ud. y a los demás amigos les causaría esta noticia, yo hubiera querido escribir en el momento; pero las fuerzas me faltaban absolutamente, y al fin me he decidido a escribir, bien que mal, porque la cabeza se me va un poco…"

Amb una carta, datada el mes de maig 1836, Gomis comunicava al seu bon amic Santiago Massarnau el seu nomenament com a Cavaller de la Legió d'Honor pel rei Lluís-Felip I de França, a instàncies del compositor italià Luigi Cherubini. Sens dubte, aquest va ser un reconeixement oficial al seu talent que li donaria ànims quan la malaltia li feia estar ja molt dèbil. I més, quan Gomis anhelava que, amb tan alt honor, la seua pensió fóra augmentada per a mitigar les seues estretors econòmiques.

La *Légion d'Honneur* és una distinció instituïda el 20 de maig de 1802 pel llavors primer cònsol, Napoleó Bonaparte, que reprenia el costum de les condecoracions públiques, ja que les de la monarquia havien sigut abolides amb la Revolució de 1789. És la més coneguda i important de les distincions franceses. Una ordre que es concedeix a homes i dones, ja siguen nacionals o estrangers, per mèrits extraordinaris realitzats en l'àmbit civil o militar.

Les primeres medalles es van lliurar pel recentment proclamat emperador dels francesos Napoleó I, el 15 de juliol de 1804, en una imponent cerimònia celebrada en l'Hôtel des Invalides a París.

En el transcurs de la història, el prestigi de la Legió d'Honor segueix creixent, i ostenta el càrrec suprem de Gran Maestre el president de la República Francesa.

La Legió d'Honor concedida a Gomis és un dels pocs objectes personals del nostre insigne músic que han perdurat fins als nostres dies al costat de les seues partitures, tant l'una com les altres, expressió de la seua capacitat creativa i del seu geni musical.

Légion d'Honneur. Arxiu Municipal d'Ontinyent

Légion d'Honneur

Rafa Ferrero Terol

El objeto principal de esta carta es para decirle a usted que el sábado 30 de abril me nombró el Rey "chevalier de la Légion d'Honneur". Sabiendo el gusto que a Ud. y a los demás amigos les causaría esta noticia, yo hubiera querido escribir en el momento; pero las fuerzas me faltaban absolutamente, y al fin me he decidido a escribir, bien que mal, porque la cabeza se me va un poco…"

Con una carta, fechada el mes de mayo de 1836, Gomis comunicaba a su buen amigo Santiago Massarnau su nombramiento como Caballero de la Legión de Honor por el rey Luis-Felipe I de Francia, a instancias del compositor italiano Luigi Cherubini. Sin duda, este fue un reconocimiento oficial a su talento que le daría ánimos cuando la enfermedad le hacía estar ya muy débil. Y más, cuando Gomis anhelaba que, con tan alto honor, su pensión fuese aumentada para mitigar sus estrecheces económicas.

La *Légion d'Honneur* es una distinción instituida el 20 de mayo de 1802 por el entonces primer cónsul, Napoleón Bonaparte, que retomaba la costumbre de las condecoraciones públicas, ya que las de la monarquía habían sido abolidas con la Revolución de 1789. Es la más conocida e importante de las distinciones francesas. Una orden que se concede a hombres y mujeres, ya sean nacionales o extranjeros, por méritos extraordinarios realizados en el ámbito civil o militar.

Las primeras medallas se entregaron por el recién proclamado emperador de los franceses Napoleón I, el 15 de julio de 1804, en una imponente ceremonia celebrada en el Hôtel des Invalides en París.

En el transcurso de la historia, el prestigio de la Legión de Honor siguió creciendo, y ostenta el cargo supremo de Gran Maestre el presidente de la República Francesa.

La Legión de Honor concedida a Gomis es uno de los pocos objetos personales de nuestro insigne músico que han perdurado hasta nuestros días junto a sus partituras, tanto la una como las otras, expresión de su capacidad creativa y de su genio musical.

Légion d'Honneur. Arxiu Municipal d'Ontinyent